

ՅԱԻԵԼՈՒՆԺ

634013433

ՄԱՍՍԻՄՕ Դ ԱԶԷԼԻՑԻ

Հ Ե Կ Տ Ո Ր Ֆ Ի Ե Ր Ա Մ Օ Ս Կ Ա

Կ Ա Մ

Բարլետտայի մարտակոչը

(Շարունակութիւն *).

ՏԱՍՆԵՒԵԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ֆիերամոսկայի և իւր բարեկամների հեռանալը պարահանդէսից, որ քչերը նշմարեցին, չընդհատեց հասարակաց ցնծութիւնը. Ֆանֆուլլան քաշուելով տափարակից ուր գտել էր Գօնա էլվիրային, արագութեամբ և առանց տեսնուելու գնացել վայր էր դրել իւր բարեկամի բաները, և դառնալով խառնուելով պարողներին մէջ՝ իբրև ամենեին, ոչ մի բանից տեղեակ, ծիծաղում էր մտքումը այնքան աջողակութեամբ կատարած կատակի վրայ. և սաստիկ ուզում էր կամքը որ մէկնումէկին պատմէ արածը: Կոնսալվօի աղջիկը աչքով ման էր գալիս Ֆիերամոսկային բազմութեան մէջ, և ոչ մի տեղ նորան չտեսնելով՝ չէր կարող հանել թէ ինչ էր նորա այժմ իւր աչքից ծածկուելու պատճառը:

Այդպէս մի ժամ անց էր կացել, մէկ էլ ներս մտան Բրանկալէօնն և Ինիգօն, և առաջին պաշտահողներին հարցրին Կոնսալվօի ուր լինելը: Տոյց տրուեցաւ նոցա սրահի անկիւններից մէկը, ուր բոլորուած կային ինքն ու մի քանի ֆրանսիացի բարօններ: Մօտենալով մի կողմը տարան նորան. պատմեցին նոր պատահած անցքը, և թէ ինչպէս գիտէին որ վալէնտինը ամրոցում է, և իւր հրամանով է գործուել անկարգութիւնը խնդրում էին նորան որ լուսէ իրեն, թէ ինչպիսի վարուչութիւն են: Կոնսալվօն որ նորան այդպիսի սրեկայութիւնների ընդունակ մարդ գիտէր, նստաւ աւելի մեծամեծների և՛ եթէ պէտք լինէր, առվայբմի մտախօս. մնաց, աստ ասաց

*) Տես «Փորձի» նախընթաց համարներ:

երկսին որ իւր ետից երթան, և գնաց դէպի իւր սենեակները: Գնալիս տեսաւ Դօն Գարչիային, և նշանացի արաւ որ նա ևս գայ:

Չուզեց վրան առնել թէ դուքսը ամբողջումն է, որպէս զի չլրէ նորան տուած խոստումը. բայց մտածելով որ այդ օրը նա հրաժարական էր առել՝ ասելով թէ ուզում է գիշերով երթալ, զարմանք էր գալիս իրեն որ նա իսկիսկ այդ վերջին բոպէն ընտրած լինէր այնքան անկարգութիւն անելու համար: Յամենայն դէպս՝ ուզեց բանը պարզել, և երկու ճրագ վեր առնել տալով, թուրը կապելով, առաջ ընկաւ գնաց մի անցքով որ հանում էր մի ոչորակ սանդղիկի գլուխ, որից վայր իջան բանալով երկու երկաթի դռնակներ որ փակում էին նորա մուտքը: Մնում էր մի ուրիշ դռու էլ բաց անել, կանգ առաւ կոնսալիօն և ցած ձայնով ասաց իրեններին որ լուռ սպասեն իրեն, և չգան առանց կանչուելու: Յետոյ բանալով իջաւ դքսի սենեակները որ դատարկ գտաւ, առանց ճրագի և մեծ խառնակութեան մէջ. այստեղ մի աթոռ, այնտեղ մի սեղան շրջուած, անկողնի մօտ ճրագը կործանուած՝ ձէթը յատակի վրայ թափուած. յարակից սենեակները անմարդ: Կանչեց այդ ժամ իրեններին, և մի բոպէ մտածման մէջ մնալուց յետոյ՝ ասաց.

— Մի աւաղակի տուած խոստումս պահելու համար չէի ուզենալ որ մի անմեղի դէմ մեղանշեմ: Գիտացէք արդ որ դուքսը քանի օր էր այս սենեակների մէջ էր: Վաղն առաւօտ կամ այս գիշեր երթալ էր ուզում. աւելի չեմ կարող ձեզ բան ասել, որովհետեւ աւելի ոչինչ չգիտեմ: Ամէնքս համոզուած ենք որ նա ամէն սրիկայութիւն կարող է անել, սորա հեղինակն ևս կարող էր ինքը լինել: Արէք ուրեմն ինչ որ գիտէք, հետամուտ եղէք նորան՝ թէ ուզում էք, կատարեալ թոյլտուութիւն եմ տալիս ձեզ, և դուք, Դօն Գիեգօ, կարելի եղած օգնութիւնը տուէք սոցա:

Իսկոյն մտածեց ինիգօն որ մէկ նայէ տեսնի թէ արդեօք նշմարվում է ծովի վրայ որևէ նաւ որ նորանը լինի. բայց ապակիների ետևից ոչինչ տեսնել չկարենալով, որպէս զի ժամանակ չկորցնէ ահագին պատուհանները բանալու չարհարուելով, վազեց դէպի դռնակը որ այն կտոր ափի վրայ էր հանում որ ծանօթ էր իրեն՝ բոլոր ամբողջ մանրամասն ճանաչելուն համար, և դուրս ելնելով տեսաւ փոքր նաւակը և մէջը տարածուած դեռահաս կիներ՝ որին չէր ճանաչում, բայց իսկոյն մօքից անցաւ թէ կարող էր Զիննրան լինել:

Շտապ ձայն հանեց ընկերներին, բոլորը եկան և տարակուսած մնացին՝ տեսնելով նորան այդպէս երեսի վրայ և այդպիսի տեղում: Որքան կարացին խնամքով վերցրին նորան և տարան դքսի տեղի վրայ, որ բոլորովին վերուվայր դտնելով՝ յարգարեցին ըստկարի, և խոնարհութեամբ լսեցին, որ համայն տրոգուած էր, դէմքը ճանկաւորած, մազերը զգգողուած, վրան նաև արեան նշաններ, վեր գնաց ածապարանքով որ որևէ կնոջ խնամքի յանձնէ նորան. այլ և չուզելով բանը առ ժամն հրապարակել, մինչ դեռ մութն էր և իւր համար, մտածեց Վիկտորիա կոլոննային վստա-

հանալ, որի հասուն խոհեմութիւնը իրեն լաւ յայտնի էր։ Պարի սրահը մոռնելով և ֆարքիցիօի աղջկան դռնէնով՝ առաւ նորան կամացուկ տարաւ Զիններայի անկողնի մօտ, ճանապարհին սլաւոմելով պատահածը նորան, և թէ որքան այդ կարևոր բոլորէում պէտք կար որ իւր սփոփանքներով մխիթարէր այն ապարադէ կնոջ՝ որին չէին ճանաչում։ Վիկտորիա Կոլոննայի եռանդուն սիրտը սիրով և չնորճակալութեամբ յանձն առաւ այդ հոգը։ և երբ եկաւ պատանուհու անկողնի մօտ և մի բոլորէ նայեց երեսը, սկսաւ տեղը կոկել, լաւապէս զետեղեց բարձերը և նորան նոցա վրայ պառկեցրեց աւելի յարմար դրքով, և այդ այն խնամոտ և հմուտ կարեկցութեամբ՝ որով նախախնամութիւնը մանաւանդ կանանց է առատածիր պարգևատրել, իւր մխիթարանքները վշտացեալներին բաշխելու վրայ կարգելով նոցա։

Զիններայի վիճակը մի տեսակ թմրաքնութեան վիճակ էր, ուր ձգել էին նորան իւր այնչափ տառապանքը և ուժերի կատարեալ լքումը։ Կարելի չէր զգայութիւնից դուրս համարել նորան, և ոչ էլ զգայութիւնը վրան։ Ուր դնում էին այնտեղ մնում էր, եթէ թեւ կամ գլուխը չարժում էին բան չէր անում, և կարծես չէր էլ իմանում այդ, աչքերը բնական կերպով էին բաց, բայց իրօք հանգած, և այս՝ այն կողմն էր շրջում առանց հայացքի։ Նկատեց Վիկտորիան որ այդ վիճակը որքան մեղմ էր երևում, այնքան աւելի կասկածելի էր, իմացաւ որ էլ ժամանակ կորցնել պէտք չէ, ուստի արձակելով այր մարդոցը՝ կանչել տուեց իւր նաժիշաներից մի քանիսին, որոնք բերին ոգեղէններ և կաղնուրիչ ըմպելիք, և դոցանով կարացին կարճ միջոցում Զիններային կեանքի բերել՝ որ սպառուելու վրայ էր։

Կարողութիւնները իւր վրայ ժողովելու առաջին նշանն այն եղաւ՝ որ մի բոլորէ սարսափած նայեց շուրջ, և ապա սաստկութեամբ դուրս ընկաւ անկողնից փախչիլ փորձելով։ Բայց տկարութիւնն այնքան էր՝ որ գետին ընկած կը լինէր եթէ Վիկտորիան թեքի մէջ չառնէր նորան և չափաւոր ստիպմամբ անկողնի վրայ չտեղաւորէր կրկին։

— Ա՛խ Աստուած—ասաց այն ժամ Զիններան—Դճւք ևս համախոհ էք։ Սակայն աղնիւ կին էք երևում աչքիս, պատանի և գեղեցիկ էք, և դճւք նաև խղճալու չէք իմ վրայ։

— Մանաւանդ թէ չա՛տ—պատասխանեց Վիկտորիան, ձեռքերը առնելով և համբուրելով—մենք և ամբողջում ամէնքը՝ այստեղ պատրաստ ենք ձեզ ծառայելու և օգնելու և պաշտպանելու։ Սրտերդ հանգիստ պահեցէ՛ք ուրեմն, թէ երկինք սիրում էք, որովհետեւ այլ ոչ ոքից վախ չկայ ձեզ համար։

— Լաւ ուրեմն, եթէ այդպէս է—ասաց Զիններան ոտերը կրկին վայր կախելով անկողնից—թողէ՛ք երթամ, թողէ՛ք երթամ։—

Վիկտորիան կարծելով թէ այդ փախչելու փափագը խելքի խանգարմունքից է յառաջ գալիս, տեսնելով նաև նորան այնքան թոյլ և այնքան

այլափոխ պատկերով, կամենում էր համոզել նորան անուշութեամբ քանի մի վայրկեան համբերութիւն ունենալու. այլ նոյն տեղի համար զգացած զարչանքը փոխուելով նորա համար ցնորք՝ աւելի եւ էր բորբոքվում արգելքների երեսից. ուստի շարունակում էր ընդդիմանալ և ասում էր լալով.

— Տիրուհիդ իմ, ի սէր Աստուծոյ և ամենասուրբ Կուսին՝ ուրիշ ոչ ինչ չեմ խնդրում ձեզնից բայց եթէ հանել ինձ այս անկողնից, ձգեցէք ինձ ծով՝ կրակի մէջ, բայց հանեցէք ինձ այս անկողնից: Արդէն երկար ձանձրացնելու չեմ ձեզ... մի կաթիլ ջուր... սիրտս խանձվում է... և այնպէս արէք որ մի երկու խօսք կարենամ ասել այստեղի Սուրբ Դոմինիկոսի կրօնաւոր Մարիանօին... բայց երթանք... թողէք ինձ երթամ...—

Եւ այդպէս ասելով վեր կացաւ անկողնից. և Վիկտորիան էլ այլ դէմ չլրեց՝ տեսնելով նորա հաստատ կամքը. բաւական աշխատանքով ինքն և իւր նաժիշաները համարեա վերցրած հանեցին նորան սանդղից վեր և մի առանձին սենեկի մէջ տեղաւորեցին, ուր Կոնսալվօն նորա համար տեղի պէս մի բան էր պատրաստել տուել, և այնտեղ հանգերձները հանելով և անկողին մտնելով՝ մի անի քաչեց և ասաց.

— Սինեօրա, Աստուած ամէն բան տեսնում է, և դիտէ թէ սրտովս ինչպէս եմ աղաչում որ հատուցանէ ձեզ ինձ արած բարիքներիդ փոխարէնը. Շնորհակալ եմ քեզ, Սուրբ Կոյս: Եւ դուք սինեօրա, որ պատճառ էք գլթ իմ յուսահատ չմեռնելուս... ձեզ միայն աղաչում եմ շտապել և Ֆրա Մարիանօի ետև մարդ ուղարկել. Ասացէք ժամը քանին է. լոյս է թէ մուծն է. ինչ աշխարհքում լինելս չգիտեմ:

— Գիշերուայ հինգն է—պատասխանեց Վիկտորիան— և կ'ուղարկեմ Մարիանօին կանչելու. բայց ահաբեկութիւններիդ չափից դուրս է ձեզ վախեցնում. հանդարտեցէք, հանգիստ եղէք, սիրեցեալդ իմ պատանուհի, աստ ապահով տեղ էք գտնվում. ես ձեզ չեմ թողնում. .

— Ա՛խ ոչ, ինձ մի թողէք: Ո՛հ, եթէ գիտնայիք ինչ հովութիւն են տալիս սրտիս ձեր այդ զթալից աչերն որ ինձ են նայում: Նստեցէք այստեղ անկողնիս վրայ, ահա մի քիչ պատի կողմն եմ քաշվում... ո՛չ, ո՛չ, վախ մի ունենաք թէ ինձ գուցէ նեղութիւն տաք, ընդհակառակն այսպէս աւելի լաւ եմ ես...—Եւ քանի մի ընդդէմ դիմումներ արեց, սոսկալով սարսառում էր, և խելքից դուրս ասում էր.—եթէ գիտնաք ինչ սոսկանք. կենդանի թաղուած լինիլ... խեղդուիլ դիակների գէղի տակ. մեռելների ահաբեկ դէմքեր շուրջ բռնած, զարչահոտութեամբ լի, որոնք ծիծաղում են... Աստուած, Աստուած. կարծում եմ թէ դեռ այնտեղ եմ...—

Եւ այս խօսքերն ասելով փաթաթվում էր իւր պաշտպանին, որն որ անօգուտ համարելով խօսքեր ասելը նորա այդ ցնորակոծ վիճակին, զըրկում էր նորան և սիրալիր զգուանքներով աշխատում էր խաղաղացնել:

— Ո՛հ տիրուհիդ իմ—յառաջ էր տանում Զինեբան խօսքը, զլուխը նորա ծոցի մէջ թաղցնելով—ասածս չեմ հասկանում. նշմարում եմ որ ան-

տեղի եմ խօսում, բայց շատ շատ տառապիցուցին ինձ... և ես դորա արժանի բան չէի արած: Ի՛նչ էի արել նորան՝ որ ինձ այդ կերպ լվեր... Եւ Ամենաբարեւոր Կոյսն որ խոստացել էր ողջ և անարատ տեղ հասցնել ինձ... այնքան սրտագին աղաչել էի ես նորան... և դարձեալ ինձ երեսի վրայ թողնել... ճշմարիտ է, անարժան մէկն եմ եղած ես... բայց աւելի ապարադդ քան յանցաւոր... Ա՛խ այո՛, շատ և շատ ապարադդ: Վասն զի սիրտս, ես գիտեմ այդ, ինչպէս զգում էի ես... և այն որ ես եմ քաշել՝ ոչոք չգիտէ բայց եթէ ես...

— Այո՛, սիրելի, հաւատում եմ— պատասխանում էր Վիկտորիան— բայց հանդարտեցէք, և մի ասէք Կոյսը ձեզ երեսի վրայ թողած է. չէ՞ք տեսնում որ ինձ է ուղարկել ձեր արտասուքները սրբելու և վշտերդ սփռելու: Ահա ես այստեղ ձեզ հետ եմ. ձեզ չեմ թողնում. և եթէ այդ ձեզ հերկք է, մի կասկածէ՞ք թէ ես ձեզ պիտի թողնեմ: Բայց եթէ ձեր հանգամանքը այլ օղնութեան է կարօտ, եթէ պէտք է ձեզ նախատինք դնողին պատժել, եթէ կայ մի դարմանուելու անկարգութիւն, խօսեցէք... վստահացէ՞ք ինձ... Ֆարբիցիօ Կոլոննա իմ հայրս... Կոնսալվօն... բոլորը մի խօսքով պատրաստ են...

— Ա՛խ, տիրուհիդ իմ— ընդհատեց Ջիներան— համայն աշխարհ միա՛սին կարող չէ ինձ բարօրութեան մի վայրկեան ճաշակել տալ, և ոչ մաս մի նուազեցնել իմ աղէտներից: Այս աշխարհքում ամէն բան վերջացած է ինձ համար... Շնորհակալ եմ սակայն ձեզնից, ո՛հ, շնորհակալ եմ, վասն զի վերջին միսթարութիւնը դուք ինձ ճաշակել տուիք... և դորա համար ինձ անշնորհակալ մի համարիք եթէ չեմ պատմում ձեզ իմ արկածներս. բայց անկարելի է, պատմուելու բաներ չեն, և եթէ չեմ ընդունում ձեր առաջարկութիւնները... Աստուած ձեզ վարձատրէ... նա կարող է... ես միայն շնորհակալ լինել կարող եմ... և համբուրել ձեր այս օրհնեալ ձեռները որ իմ յետին ժամիս պիտի նեցուկ լինին գլխիս և փակեն աչիւս... Խոստացէ՞ք ինձ որ ինձնից այն պահին միայն կը հեռանաք՝ երբ իրօք ցուրտ դիակ մնամ:—

Վիկտորիա վաճել է ուզում այդ մտքերը համոզկեր լինելով նորան թէ վտանգի մէջ չէ կեանքը, բայց Ջիներան կտրում էր խօսքը:

— Ո՛չ, ո՛չ, տիրուհիդ իմ, անօգուտ է, գիտեմ եղածը, և գիտեմ ինչպէս լինելու... մի զլանաք ինձ սոյն լաւութիւնը, իմ օրհնեալ հրեշտակս. արդար է որ չէ՞ք զլանալ... Տեսէ՞ք, ահա, ձեր բարի կամքից կ'օգտուիմ, չէ՞ք կարող ասել ինձ ո՛չ գոռող ոչ անշնորհակալ... Ուրեմն խոստանում էք ինձ այդ:

— Այո՛, այո՛, սիրելի, խոստանում եմ ձեզ, եթէ հարկաւոր լինի:

— Ո՛հ. այժմ աւելի հանգիստ եմ. հիմա կանչել տուէ՞ք Ֆրա Մարիանօին, և յետոյ էլ ամէն բան վերջ է այստեղ... Տուէ՞ք ինձ կաթիլ մի ջուր ես, որովհետեւ կարծես թէ կրակ է բորբոքվում սրտիս մէջ... Եղան,

եթէ կարելի է, հեռու տարէք առջնիցս. չլացնում է տեսութիւնս: Ներեցէք որ ձեզ անհանգիստ եմ անում: Կարճ կը տեսէ և այդ. —

Վիկտորիան, այդ փոքր ծառայութիւնները նորան անելուց յետոյ, նստաւ անկողնի վրայ, և փոքր զկնի ինիզօն, որ. գնացել էր Ֆրա Մարիանօին վեր կացնելու, եկաւ կանգնեցաւ դռան առաջ՝ հարցնելով թէ կարելի՞ էր ներս մտնել: — Թող գայ. թող գայ — ասաց Ջիննիան:

Երևեցաւ սեմքի վրայ մի բարձրահասակ կրօնաւոր, որի դալկադէմ և խոնարհ պատկերի վրայ ստուեր էր անում կնգուղը, մօտեցաւ անկողնին՝ ասելով. — Քրիստոս ձեզ պահապան, տիրուհի: — Փաշտեցան միւսները, և նա մնաց նորա հետ մենակ:

Կրօնաւորի ներկայութիւնը, իւր ձևերը՝ օծուած այն ջերմ ողորմածութեամբն որ ծնունդ է առնում մարդուն իւր աղէտների մէջ սփոփելու կոչմանն որքան աստուածային և վեհ լինելու ճանաչումից, յայտնում էին՝ առաջին իսկ տեսութեամբ՝ թէ շատ ժամանակէ ի վեր բոլոր ախտերը, բոլոր այխարհային նկատմունքները ոտի տակ էր առած:

Իւր պատմութիւնը մի տեսակ գաղտնիք էր Բալետտայի բնակիչների համար, և և Սուրբ Դոմինիկոսի վանքի կրօնաւորների համար, ուր կրօնաւորական կարգի ոչ մի պաշտօնն ստանձնած չունենալով՝ ապրում էր վայելելով մի տեսակ յարգանք, որ ծագում էր իւր առաքինութիւններից, իւր գիտութիւնից, և նաև մարդոց այն համոզմունքից թէ նա զոհ էր եղած մի կրօնական հալածմունքի: Շէշում էին մարդիկ թէ կրօնաւոր դառնալուց առաջ Ֆիօլենցայի առաջին քաղաքացիներից մէկն էն եղած, Պիագնոնի անուանուած աղանդից, որի գլխաւորն էր Ֆրա Ջիրօլամօ Սալօնարօլան թէ յաղթուած այդ ահաւոր քարոզիչի խօսքերից, թողել էր աշխարհ և նորա ձեռքով հագել էր դոմինիկեանի հանգերձը Սուրբ Մարիոսում: Այդ եղելութիւններին, որ ամէն մարդ համարում էր ստոյգ, խառն էին նաև աւելի անորոշ համբաւներ, թէ, օրինակ, Աստուծուն նուիրելու համար, սրտի հապեր խզած էր... ասվում էր թէ այդ յանկարծական փոփոխութիւնը ծանր գայթակղութիւնների. զայրացմունքների, թողուած կին մարդու կողմից վրէժխնդրութիւնների պատճառ էր եղել. այս վերջինիս ձեռքով՝ Հռովմի պալատի կողմից կրօնաւորի (Սալօնարօլայի) դէմ յարուցուած հալածանքի մէջ ինքն էլ ընկնելով, նորա մահուանից յետոյ՝ իւր գլխաւորների խնամքով պրծել էր, որոնք իրեն տարազափոխ անելով փախցրել էին, և ուրիշ անունով Բարլետտայի վանքն ուղարկել, քիչ յաճախուած և քաշուած տեղ լինելուն համար, ուր և ապրում էր անծանօթ:

Սրբա էին նորա մասին լսուող համբաւները: Բայց ամենանենգաւոր յաչաղանքը անգամ ի գուր պիտի խնդրէր նորա անունն արատաւորել: Սալօնարօլի խիստ վարդապետութիւնները սերմն ընդունելու համար մշակուած հող էին գտել նորա սիրտը, և օգնութիւն գտնելով նաև նորա բնութիւնից՝ պատրաստ ճշմարտութեան համար ամէն ինչ զոհելու, յառաջ էին բերել ողորմածութեան և պմենավառ եռանդի արդիւնքներ:

Փայտակոյտը, որի վրայ իւր վարդապետը կիզուել ածիւնացել էր, խօսքի համար՝ լսելի էր միասին և նորա կուսակցութիւնը. պապական վրիժառութեան ահը լռեցուցել էր նոցա՝ որոնք հռովմէական պալատի զեղծումները վեր էին հանում. Ֆրա Մարիանօն խաղաղ ապրում էր իւր առանձնարանի մէջ, ըստ որում Աստուած նորան արժանի չէր արել ճշմարտութեան վրայ մեռնելու. գոհ էր գոնէ որ անգործ ակնաւոր չէր այն չարիքներին, որոնց դէմ ձայն բարձրացնելու իրաւունք չէր տրուած իրեն:

Պատանուհու բարձի մօտ նստած օրհնեց նորան, հարցնելով թէ ուղիւմ է խոստովանիլ:

— Ո՛հ այո, Հայր—պատասխանեց Զիներան—այլ ուրիշ իղձ բնաւ չունիմ. և եթէ չզգայի ուժերիս և կեանքիս նուաղիլը, ձեզ այս ժամին այդքան նեղութիւն չէի տալ, բայց իմ լուպէս մօտ է. ուստի ժամանակ չկորցնենք, և այնպէս արա որ ես Տիրոջ Աստուծոյ և հռովմէական Սուրբ Եկեղեցու շնորհքի մէջ մեռնիմ:

— Կեանքն և մահը Աստուծոյ ձեռին են—պատասխանեց Ֆրա Մարիանօն—և նորա կամեցածը կը կատարուի. դուք արեք ինչ կարող էք և մի կասկածիք թէ նորա օգնութիւնը ձեզ չհասնի:—

Եւ անելով խաչի նշանը, սովորական աղօթքներից յետոյ՝ ասաց կնոջը. —Արդ ասացէ՛ք:—

Իւր սիրտը իրօք նորա առջև բանալու համար, հարկ եղաւ նորան իւր կեանքի պատմութիւնը սկզբից ասել. չարագուշակ ամուսնութիւնը, կարծեցեալ մահը, երկրից երկիր թափառական ջրջիլը, Խօսքը յաճախ ընդհատվում էր նուաղումից, և մասամբ ևս կտրուէ կցուն էր, որովհետև ուղեղը այդ զօրւար ճգունքին չէր դիմանում:

— Հայր—ասաց վերջապէս Զիներան—արդար է՝ շատ տարիներ մնացած եմ նորա մօտ որ իմ ամուսինս չէր, այլ ուրիշ մեզ չեմ ունեցել՝ բայց եթէ վատ բան անելու վտանգի մէջ ինքզինքս դրած լինելու, Թոյլ գտնուեցայ ամուսինս փնտռելուս մէջ, և հետամուտ չլինելովս՝ թէ արդարև մեռած էր. . . . հուսկ ուրեմն գտայ նորան և իսկոյն որոշեցի դառնալ լինել իւր հետ. . . և խորհուրդս գործ դրի. . . և Կոյսի օգնութեամբ յուսացի թէ կ'աջողցնեմ. . . բայց ո՛վ Աստուած, ընդհակառակն գլորուեցայ. . . —

Եւ այստեղ պատմում էր Ֆրա Մարիանօնին թէ ինչպէս ամբողջ տակ հասնելով տեսել էր Հեկտորի և Էլվիրայի սերտ խօսակցութիւնը, որի համար ցաւից ճնշուելով ուշադնաց ընկել էր նաւախի յատակի վրայ, և հազիւ ուշքի էր եկել Վալենտինօի սենեակի մէջ. և բացատրելով այդ դառն դործը մինչև վերջը, փլչում էր սիրտը կականալիւր և յուսահատ լացով, խօսքերը կցկտուր էին և ցոյց էին տալիս արդէն մտքի խառնակուիլը:

Բարի կրօնաւորը սրտի խորքից յուզուելով՝ սկսաւ դէպքի կարեւորութեանն յարմար խոհեմութեամբ նորան անդորրացնելու բոլոր հնարք-

ները բանեցնել, և մասամբ միայն աջողեցաւ՝ չատ երկար աշխատելուց յետոյ, երբ յողնած բնութիւնը տեղի տուեց ցաւի կրկնութեանը, որ խեղճին առաջուանից չատ աւելի նեղ դրութեան մէջ ձգեց:

— Հայր—չարունակում էր Զինեան նուազած ձայնով,—կարելի է ուրեմն որ Աստուած, որ Նոյսը մերժած լինին իմ արտասուներս, անիծած՝ իմ ցաւս: Աստուծոյ վրէժին դրութիւնը իջաւ իմ գլխիս իբրև կայծակ, մինչ ես դուժ էի սպասում... արդէն անհուն է իմ մեղքերիս պատիժը... բայց աւելի սոսկալից վախ ունիմ... կարծում եմ թէ առանց թողութիւն առնելու՝ յուսահատ մեռնելու եմ... կարծում եմ թէ Աստուած այս վերջին բռնիքներս քարացնում է իմ սիրտս... անցնելու վրայ եմ, և չեմ կարող ոչ մոռանալ այն մարդուն... և ոչ ներել նորան... Ո՛հ աղօթեցէք ինձ համար, օգնեցէք ինձ. քանի որ ժամանակ կայ, խօսեցէք ինձ յուսոյ վրայ...

— Յուսոյ վրայ—ընդհատեց կրօնաւորը—չգիտէք որ ինձ ձեզ մօտ ուղարկողը այն Աստուածն է, որ խաչի մահով զնեց ձեր փրկութիւնը, որ և խոստանում է ձեզ ողորմութիւն, և խոստանում է մինչև անգամ եթէ աշխարհի մեղքերով բեռնաւորուած լինէիք, միայն թէ չանիրաւիք այնքան սիրոյ դէմ՝ ներողութիւնից կտրելով յոյսերդ: Եւ որպէս զի արժանի լինիք այդ բանին, և ժառանգէք անվախճան փառքի և ցնծութեան պսակը, ինչ է խնդրում նա ձեզանից, խնդրում է ձեզնից սիրել իրեն, ինչպէս ինքը սիրեց ձեզ. իւր սիրոյ համար սակաւ մի համբերել. ինչպէս ինքն է համբերել ձեր սիրոյ համար, և այն այնքան. ներել ձեզ անիրաւութիւն անողին, ինչպէս ինքը ներեց այնքան դարչանք, գան, նախատինք և մահ: Ահա նա երկնքում ձեզ է մնում և կարօտում ձեզ՝ իւր բազումներին մէջ ընդունելու, ձեր արտօսըրը ցամաքեցնելու և լացը խնդի փոխելու որին չկայ չափ՝ թշնամին, որ ձեզ իւրն էր համարում, համբերել կարող չէ՝ որ դուք իւր ձեռքից փախչէք. ամէն հնար փորձում է ձեզ կրկին ստանալու. փորձ է անում յոյսը խլել ձեզնից, բայց չի աջողուիլ նորան: Նոյ պաշտօնեայ յաւիտենական Աստուծոյն (և ոտի կանգնեցաւ, հանդիսապէս ձեռները տարածելով Զինեանի գլխի վրայ), երգվում եմ ձեզ նորա սուրբ անունով որ թողութեան հետ զրուած է յաւիտենից գրքի մէջ ձեր յաւիտենական փրկութիւնը, եթէ միայն սիրոյ գործով կարողանաք գնել մի այդքան մեծ վարձք. Բանի աստուածային արիւնը հեղվում է ձեր հոգու վրայ՝ որպէս երկնային ցօղ, լուսնում է նորա վրայից ամէն արատ, իջեցնում է այնտեղ խաղաղութիւն, ցնծութիւն, և ցաւ՝ վիրաւորած լինելնուդ համար նորան որ նոյնը ձեզ համար թափեց, տալիս է ձեզ զօրութիւն յետ մղելու, արհամարելու ձեր կործանումը ցանկացող թշնամու յարձակմունքները:

— Ո՛հ հայր իմ—ասաց Զինեան, պատկառանքով լցուած՝ լսած խօսքերի համար—Աստուած է խօսում ձեր բերնով. ուրեմն տակաւին յուսալ կարող եմ, և չեմ յաւետապէս անյոյս թողւած:

— Ո՛չ, օրհնեալ հոգի. մանաւանդ թէ քանի աւելի տեէ կռիւը,

այնքան աւելի փառաւոր կը լինի պրակը: Բայց այժմ որ Աստուած ձեզ չնորհք ու ժամանակ է տալիս ձեր մեղքերը և իւր ողորմութիւնը ճանաչելու, աշխատեցէք յետ չդառնալ և յիշեցէք իւր ասածը. լաւագոյն էր նոցա համար չճանաչել արդարութեան ճանապարհները, քան ճանաչելուց յետոյ յետ քաշուիլ: Ով ձեռքը մածին է դնում և յետ է նայում՝ արժանի չէ վարձքի: Ասում էք այն մարդու. պատկերը չէք կարող մտքերիցդ հանել: Տեսէք ո՛ր էք դրել ձեր յոյսերը, ումից էք սպասում ուրախութիւն և սփոփանք: Տեսէք ում համար արհամարած էք Աստուծոյ սէրը: Մի մարդու համար՝ որ իւր ձեզ տուած աշխարհային և մեղանշական խոստումն՝ և այդ ևս չէ կարողացած պահել. որ առաջին հոգմը փչելիս՝ երեսն ուրիշ կողմ է դարձցրել ձեզնից: Այդպէս աէր է աշխարհք իւր խոստումներին. սակայն և այնպէս, դոցա ետևից վազելու սիրով, արհամարում էք Յաւիտենականի անխախտ խոստումները, և երբ նա ձեզ ձեռով շօշափել է տալիս ձեր իղձերի բռնաջնութիւնը, համարեա սրբողում էք՝ փոխանակ խոնարհելու այդ հրաշալի բարութեան առջև: Չէք կարող ներել նորան: Եւ ո՛ր վիրաւորեց ձեզ, Նախ, ձեզ ճանաչում անգամ չէ. երկրորդ, ազատ աղջիկ է, կարող է այդ մտքերը տածել՝ առանց ձեզ նախատինք արած լինելու: Մանաւանդ թէ՛ սրբան աւելի սիրելու էք նորան, և յարգելու՝ որպէս գործիք. որ Աստուծոյ աջը ձեր փրկութեան համար գործ է դնում: Եւ ևս մեղաւոր եմ, եղայ, այնքան թշուառական և կոյր եղայ՝ սրտի խաղաղութիւնը արարածների մէջ փնտռելով: Աստուած ինձ կոչեց. հետևեցայ իւր ձայնին նախ կսկծանքով, բայց ապա սրչափ առատ վարձատրութիւն չարաւ ինձ աստուածային բարութիւնը փոքրիկ զոհիս փոխարէն: Ո՛րքան անգործ ցնծութիւն՝ սիրել, և ստոյգ լինել յաւիտենական և անհուն փոխարինութեան մասին: Ո՛, հաւատացէք ինձ, օրհնեալ հոգի, որ մարդ եմ և ես և աւելի մեղաւոր քան զձեզ. փորձն արել եմ ամէն բանի, ամէն ինչ լեղի է, անստուգութիւն և խաւար, բացի Աստուծոյ սիրոյն, նորան ծառայելուց, և նորա ողորմութեան վրայ յոյս դնելուց:

— Ո՛հ այո՛ — ասաց Ջինսրան ընդհատելով նորա խօսքը, և առատ արտօսը թափելով, — միաքս բացիք, և ինձ յաղթեցիք. այո՛, ներում եմ, և հոգւով եմ ներում, և զործով ցոյց կուտամ: Թող գայ նա. տեսնեմ նորան մեռնելուցս առաջ, և զրկեմ. և ապրին թող միասին՝ երջանիկ, մինչ յուսով եմ որ Աստուած էլ պիտի զթայ իմ վրաս ապագայ կեանքի մէջ:

— Խրճաւորը ծունկ չողաւ անկողնի մօտ և աչքեր ու ձեռները դէպ երկինք վերցնելով ասաց. — Չանաղան և բաղում ճանապարհներով կոչում է մեզ Աստուած: Պաշտենք նորա ողորմութեան գործը: —

Եւ այդպէս աղօթելով մի րոպէ, վեր կացաւ, օրհնեց և արձակում տուեց սլատանուհուն, յետոյ կցեց.

— Ուրեմն, հաստատ կամենում էք տեսնել նորան, և այդ երկնա՝ վայել գործն անել:

— Այո՛, հայր, բերել տուէք. զգում եմ որ պէտք ունիմ ներելով մեռնելու:

—Եւ Աստուած, ասում եմ ձեզ իւր անունով, արդէն ներած է ձեզ, արդէն իւրն էք. այդ սուրբ մտադրութիւնը ձեր փրկութեան նշանն է:—

Գնում էր կրօնաւորը Դօնա Էլվիրայի ետեւ, Զինեւրան նորան կանչեց.
—Մի չնորհք ես—ասաց—ձեզնից խնդրելու եմ, ե ժխտելու չէք ինձ այն՝ եթէ ուզում էք որ խաղաղութեամբ մեռնիմ: Երբ ես էլ չլինիմ, գնացէ՛ք Ֆրանսիական բանակը, գտէ՛ք իմ ամուսնիս (ղինուորները նորան կոչում են Գրայանօ զ՝ Աստի, ե Նըմուրի դքսի մօտ վարձուոր է) ե ասացէ՛ք նորան որ իմ յետին ժամիս Աստուածանից ներողութիւն խնդրեցի, նոյնպէս ե իրանից եմ խնդրում եթէ երբէք ցաւացրել եմ նորան. ասացէ՛ք նորան որ, յանուն այս իմ յետին վայրկենիս, երդում եմ որ իմ հոգիս այս կեսնդից բաժանուելիս այնպէս մաքուր է ինչպէս մաքուր էր այն օրն որ նա ինձ իմ հօրից ստացաւ. թող չանիծէ իմ յիշատակս, ե մի պատարագ անել տայ հոգուս հանգստեանն համար:

—Օրհնեալ լինիք.... Հանգիստ եղէ՛ք, ձեր փափազը կը կատարուի:

—Դարձեալ մի ուրիշ չնորհ կը խնդրէի ձեզնից—չարունակեց Զինեւրան. . . —Զգիտեմ լաւ է թէ վատ... բայց Աստուած, որ տեսնում է իմ ներքս, զիտէ որ բարի վախճանով է խօսածս. . . Կ'ուզէի որ նորան ես փնտռէիք. . . Հեկտոր Ֆիերամօսկային, ուզում եմ ասել, սինեօր Պրօսպէրօի նիզակաւորներին է. . . ասացէ՛ք նորան որ կ'աղօթեմ իւր համար ե թէ ներում եմ իրեն. . . վերջապէս ստոյգ էլ չգիտեմ. . . Կարելի է նորան նմանող մէկ ուրիշն էր. . . Ո՛չ, ո՛չ, ասացէ՛ք նորան որ հոգու վրայ մտածէ. . . որովհետեւ այժմ եմ ճանաչում թէ որքան մոլորուած էիք. . . յիշէ թող միւս կեսնքը, վասն զի սա որպէս ծուխ է անցնում, ե այդ նորան ասում է նա՝ որ փորձի մէջն է, ե որ ուզում է նորան. . . ե ցանկանում է նորա ճշմարիտ լաւը: Ասացէ՛ք նաեւ նորան թէ եթէ Աստուած, ինչպէս որ յոյսս է, կ'ընդունի ինձ իւր ողորմութեամբ, աղօթելու եմ իւր համար՝ որ յաղթէ մարտակոչի մէջ, ե պաշտպանուի իտալական զէնքի պատիւը:—

Ֆրա Մարիանօն հառաչեց ե ասաց.—Այդ ես կ'անեմ:—

Հոգեւորքը փոքր մի լուռ մնաց, ե միտքն եկաւ Զօրաիդը, իւր պաշտպանեալը, որի հետ վերջին օրերում մի ոխութիւն էր ունեցել. աղաչեց կրօնաւորին որ նորան ես տեսնի Սանտա Օրսուլայի մենաստանում, ե իւր վերջին եղջոյնի հետ տանի նորան իւր մանեակը, խնդրելով որ գործածէ ի յիշատակ իւր. նորան յանձնեց այդ խեղճուկ անտէրուհի աղջկան, որ նա նորա համար մի պատուաւոր ապաստանի տեղ գտնէ, ե մանաւանդ աշխատի նորան քրիստոնեայ անելու: Յետ որոյ չարունակում էր.

—Մի վերջին ողորմածութիւն ե խնդրում եմ, ձեզնից, ե անշուշտ կը չնորհէք ինձ այն, թաղել տուէ՛ք ինձ Սանտա Օրսուլայի գետնափոր մատուռի մէջ, մենաստանի հանդերձ հազուցած: Մխիթարովում եմ մտածելով թէ խաղաղութեամբ ննջելու եմ մօտիկ այն սուրբ Լոյսին, որ հուսկ լսեց իմ աղերսանքս ե վախճան զրեց խեղճութեանս:

—Լմաւ—ասաց Յրա Մարիանօն, հազիւ հազ լացը բռնելով—կամքդ լիովին կը կատարուի։—

Այս ասելով դուրս գնաց, և ներս կանչելով Վիկտորիա Կորննային, ինքն առաւ խօսքը որպէս զի չթողնէ Ջիներային, որի շունչն երթալով սպառովում էր, որ խօսելով շատ յոգնի, և ասաց.

—Տիրուհի, աղաչում եմ ձեզ մարդ ուղարկել կանչել տալ Դօնա Էլվիրային. այս ցաւալի կինը երկու խօսք ուզում է նորան ասել։—

Վիկտորիան, որի մտքից չէր անցնում այդ բանը, վայրկի մի մտախոհ մնաց, յետոյ ցնաց առանց պատասխան տալու. մինչ Ջիներան ասում էր նորան. —Ներեցէք ինձ որ այդպէս նեղացնում եմ ձեզ, բայց ժամանակը կորցնելու չէ։—

Մօտ գիշերային չորս ժամն էր, և քանի մի բոպէ կար որ պարահանդէսը աւարտուել էր. սրահները երթալով դատարկվում էին. արդէն հրաւիրեալները՝ սպանիական բանակի մեծամեծներն հետ հետդհետէ վայր էին իջնում սահողներէից։

Այդ բոպէին Կոնսալվօն էլ արձակում էր Նըմուրի դքսին և ասպետներին, որոնք ձի հեծնելով՝ շատ ջահեր առջնները ձգած՝ դառնում էին իրենց բանակը։

Բակի մէջ եռ էին գալիս հետի և ձիաւոր մարդիկ, մի այնպէս ձայն ու զղորդ էր որ բոլոր գլեակը թնդում էր։ Կանաչ գնալիս հեծնում էին իրենց ընկեր մարդոց ձիանու գաւակին, ինչպէս սովորութիւն էր այն դարում, և այդ կերպ երթալով ամբոխն ու աղմուկը նուազելով, փոքր յետոյ գաւիթը բոլորովին դատարկ մնաց, միայն մի քանի ծառայ գնում գալիս էին իրենց գործին. դռների բացուելու և փակուելու ձայնն էր լըսվում, պատշգամբների և պատուհանների վրայ այստեղ այնտեղ լոյսեր էին տեսնվում, և վերջապէս երբ ժամը վեցը հնչեց, դռան պահապանը բարձրացրեց կամուրջը՝ որ հրապարակի վրայ էր հանում, և նոյնը վեր քաշող չղթաների ձայնը կտրուելով, ընկաւ լռութիւնը որ էլ չընդհատուեցաւ գիշերուայ մնացած մասում։

Մինչ այդ՝ Վիկտորիան անցնելով սրահներից ուր կահերը կարգի դնելու և ճրագներն հանգցնելու հետ էին, հասաւ այն սենեակը՝ ուր քաշուել էր Դօնա Էլվիրան և սկսել էր վրայից վայր տռնել զարդարանքներն և ճոխութիւնները։ Այդ գործում նորան օգնում էին երկու սենեկապան կիներ, որոնց արածը՝ նայելով նորա նոցա հետ արհամարհոտ վարմունքին՝ շատ դուր չէր գալիս. տաքացած էր, երեսը կարմրած, և երեոյթին նայելով գոհ չէր մնացած երեկոյթից։ Նրբ տեսաւ Վիկտորիայի ներս մտնելը, մի ներքին զգացմունք՝ թերևս ծածուկ խղճահարութիւնից յառաջ եկած՝ մտածել տուեց նորան թէ իւր բարեկամուհին եկել էր իրեն բաներ ասելու, որոնց այդ բոպէին համբերելը խիստ էր թվում իրեն։ Այդ մտածութիւնն եղաւ պատճառն որ իւր զարմացած ընդունեց նորան, և չկարաց ամբողջապէս թագցնել անհամբերութիւնը։ Վիկտորիան նշմարեց այդ,

բայց առանց նշանն երեցնելու, ասաց նորան ամենայն քաղցրութեամբ որ քառորդ ժամի չափ ուշացնէ անկողին մտնելը, և հետը գնայ Ջիներայի մօտ, որ խնդրում էր նորան մահիճում ընկած: Պարտաւորուեցաւ հետևապէս նորա ինչ կերպով այնտեղ գտնուիլը բացատրելու. և Կոնսալիօի աղջիկը որ, ինչպէս և առ հասարակ բոլոր թեթեամիտ գլուխները, իրօք բարի սրտի տէր էր, հաւանեցաւ երթալու, մանաւանդ տեսնելով թէ բանը կակղութեամբ անց է կենում՝ որ անսպասելի էր:

Ուստի եկան միասին Ջիներայի սենեակը, և ներս մտնելով հուպ գնացին անկողին: Դօնա Էլվիրայի գեղեցկութիւնը այնքան արտայայտ չէր՝ երբ հաղուստը և սանտրուածքը մեծ ջանքով յարդարուն էին, որքան այժմ էր երևում բարձիթողի կերպի մէջ, ուր երկայն ոսկեթել մաղերն արձակ՝ ալեծովի խաղում էին պարանոցի և ուսերի վրայ. Յրա Մարիանն վայր առաւ աչքերը, և խեղճով Ջիներան նորան նայելիս մի ներքին զոռ զգաց և յողուց հանեց՝ որ և շարժեց բարի կրօնաւորի կարեկցութիւնը: Առավայրմի երեք կանայք լուռ մնացին, ապա՝ Ջիներան չիտկուելով արմուկի վրայ՝ ասաց.

— Սինեօրա, դուք կը զարմանաք որ այսքան համարձակ գտնուեցայ ձեզ անհանգիստ անելու՝ երբ չեմ ճանաչում ձեզ և ճանաչուած չեմ ձեզնից. բայց այս քայլափոխի վրայ գտնուողին ա՛մէն ինչ ներքի է: Սակայն յայտնի խօսիլ սկսելուցս առաջ՝ պարտաւոր եմ ձեր թոյլտուութիւնը խնդրել. կարո՞ղ եմ երկու խօսք ասել ձեզ աղատօրէն: Ինչ էլ որ լինի ձեր պատասխանը, փոքր մի յետոյ ինձ հետ միասին փակուելու է շիրմի ծոցում. այլ կարո՞ղ եմ սոյն այս տիրուհու ներկայութեամբը խօսիլ, թէ՛ ուղում էք միայնակ լինինք:

— Ո՛հ—ասաց Դօնա Էլվիրան—սա իմ ամենասիրելի բարեկամս է, և ինքը սիրում է ինձ արժանիքիցս շատ իսկ աւելի, վասն որոյ ասացէք, աղնիւզ իմ սինեօրա, ասելիքներդ. ահա պատրաստ կամ ձեզ լսելու:

— Երբ այդպէս է, և արդէն թոյլ էք տալիս ինձ, ահա՝ միակ հարցումը սա է որ կուզէի ձեզ անել:—

Այս կէտիւս, կարծես թէ ուժ ժողովելու և խօսքը՝ որ չգիտէր թէ ինչպէս սկսի՝ պատրաստելու համար, վայրկենաչափ կանգ առաւ. Իրեն այնպէս յուսահատ ցաւ պատճառողին ներելու առաջադրութիւնը սրտի բոլոր անկեղծութեամբը վճռած էր. բայց այդ այն ըրալէն էր ուր նա պիտի ստուգէր թէ իւր աչքերն իրեն խաբած չեն և թէ Դօնա Էլվիրայի առջև ծնկաչոք տեսած պատանին ինքն իսկ Հեկտորն էր, ուստի ո՛վ այնքան իրատ լինել կարող էր որ մեղադրէր ապաքաղդ կնոջը՝ եթէ նա մի անյաղթելի խորչում էր զլուծւում այդ ստուգութիւնը ձեռք բերելու համար: Ո՞վ սիրտ կ'ունենար նորան դատապարտելու, եթէ նա տակաւին մի տարտամ յոյս ունէր թէ գուցէ սխալուած է ինքը և իւր համար Հեկտորը դարձեալ այն առաջուայ Հեկտորն է:

Ինչ և իցէ, ասելու ենք որ այդ զգացումները չենք կարծում թէ ամ-

բողջապէս մարած լինէին, և թէ նոցանից ծնաւ այն կարճատև տատամսութիւնը՝ որ պատճառ եղաւ բոլորական լուսթեանը:

Հուսկ ուրեմն հաստատապէս և պայծառ ու որոշ ձայնով ասաց.

— Ասացէք ուրեմն, և ներեցէք այսքան համարձակ հարցմանս, դուք չէիք՝ այս երեկոյ, մօտ ժամը երեքին՝ ծովահայեաց տափարակի վրայ, և ձեր առջև ծռնր ընկածը Հեկտոր Ֆիերամօսկան չէր:—

Այս անսպասելի և միանգամայն պարզիպարզոյ հարցումիորձը խռովեց, թէև տարբեր պատճառներով, պատանուհիներին երկսին ևս. Դօնա Էլվիրայի երեսը հնոցի կրակ կտրաւ, կեցաւ մնաց առանց մի վանկ արտաբերել կարենալու: Ջիներան՝ որ աչքերը յառած նորա երեսն էր նայում, իմացաւ բոլորը, արիւնը պաղեցաւ. այլայլուած ձայնով վերստին կցեց.

— Տիրուհի, շատ յանդուգն եմ, գիտեմ. բայց՝ մեռնում եմ ահա՝ տեսէք, և խնդրում եմ ձեզ՝ յանուն այն ներողութեան որին միւս կեանքում յոյս ունինք աջէնքս, չմերժել ինձ այս շնորհը. պատասխանեցէք, դուք էիք... նա էր...—

Դօնա Էլվիրային երազ էր թվում տեսածը. երկչոտ հայեացքը դարձնում էր դէպի Վիկտորիան, որն որ նորա լոյսերի մէջ կարդալով թէ վախենում է իւր խտուրթիւնից, և իմանալով որ այդ այն բոլէն չէ խիստ երկնալու՝ գրկեց համբուրեց նորան և առանց բառ արտասանելու՝ հաստատեց սիրտը:

Անտուգութիւնը մահ էր Ջիներային. տարածեց դողդող ձեռներն օրիորդի կողմը, և մի ձայնով՝ որ ասել կարելի է թէ յուսահատ կանչ էր և ոչ ձայն՝ երկրորդեց.

— Հմպա, ուրեմն...—

Դօնա Էլվիրան սարսափած՝ կծկուեցաւ բարեկամի գրկի մէջ, աչքերը խոնարհ ձգեց և պատասխանեց.

— Այո... մենք էինք...—

Նշկելի Ջիներայի կերպարանքը մի այնպիսի փոփոխմունք առաւ որ ասես թէ տեղնուտեղը հալուեցաւ գնաց. սակայն տառապանքով նստաւ անկողնի մէջ, բռնեց Դօնա Էլվիրայի ձեռքը մօտ կանչեց, ձտովն ընկաւ և ասաց.

— Աստուած ուրեմն օրհնէ ձեզ և երջանիկ անէ:

Այլ այս վերջին խօսքը հազիւ ուրեմն լսուեցաւ, և գուցէ ամբողջապէս յօղաւորուելուց՝ առաջ, արդէն նորա հոգին ստանում էր երկնքում պսակ այնքան դժուարաքիրտն յաղթութեան համար, որ կարողացաւ տանել մի կին՝ իւր անձին յաղթելով, ևս և վեհանձնօրէն ներողութեան համար, որ տալ կարողացաւ մի մարդկային սիրտ:

Իւր բազուկներն, որ փաթաթուել էին Լօնսալվօի աղջկայ պարանոցին, թուլանալով վայր ընկան մարմնու հետ միասին որ չըջուեցաւ անկողնի մէջ թիկունքի վրայ: Դէմքի վրայ խկոյն երեցան մահու արգասիքն

ու գոյնը. օրիորդներն երկուսն ևս ճանաչեցին բանը, կոծ հանեցին: Կրօնաւորը վայրիկ մի իբր անշունչ մնաց. հուսկ ձեռները իրար զարկած ասաց — Սա երկնային է նմանութիւնս:— Ապա երեքն ևս ծուներ, դնելով հանգիստ մաղթեցին այն հոգու համար որ այնքան կարօտ էր հանգստի և այնպէս քաջիկ գիտացել էր արժանի հանդիսանալ նորան: Ձեռները կուրծքի վրայ ամփոփեցին, և Ֆրա Մարիանօն իւր գօտիկունն ունեցած վարդարանը նորա մատներէ մէջ անցնելով, ոտներէ կողմը մի ճրագ դնելով, ասաց Հանգիցէ ի խաղաղութեանը. և սրտում մէկ նորա համար աղօթելով, մէկ էլ դառնալով ու նորա բարեխօսութիւնը խնդրելով, որպէս բարեխօսութիւն այնպիսի հոգու որ իրեն հաստատ թվում էր թէ արդարոց կայանքումն է, դուրս տարաւ այն արարած տեղից երկու օրիորդներին, և յետ դառնալով ննջեցեալի մօտ՝ աղօթելով անցկացրեց մինչի լուսաբաց մնացած ժամերը:

Կրնաւի՞թի գլխաւոր դիտմունքներից մէկը, որով հաւանութիւն էր տուել Սպանիացիների և Ֆրանսիացիների, և Իտալացիների ու Ֆրանսիացիների մէջ լինելիք առանձնական կռիւներին, այն էր որ Սպանիայից սպասած ծովով գալիք օգնութիւնների հասնելուն ժամանակ տայ, առանց որոց՝ զօրութեամբ չատ ստոր դրով քան թշնամի բանակը՝ պարտաւորուած էր եղել փակուիլ Բարլետտայում առանց մի կարեւոր ձեռնարկութեան փորձ անել կարենալու: Սակայն նոյն օրն իսկ, ուր հիւրամեծար պատվում էր Ֆրանսիացի Բարօններին, զրեւ հասան ձեռքը՝ ղեկուցանում էին զօրաբարձ նաւերի մօտ համնիլը, որոնք արդէն անցած լինելով Ռէջ-ջիօի հրուանդանը՝ շատ ուշանալու չէին Բարլետտայի առջև երևնալու: Ուստի տեսնելով որ այլ ևս իրեն հարկ չկար բանը ձգձգելու, և թէ պէտք չէր թողնել որ նոր զօրքի դալստեամբ քաջալերուած ոգեւորութիւնը իրենների մէջ պաղի, այնպէս արաւ որ՝ Նրմուրի դքսի և միւս Ֆրանսիացիների հետ առանձին պատահումների վրայ խօսելով՝ համոզեց նոցա որ ըստ կարելոյն աւելի մօտաւոր օրը նշանակուի նոցա համար: Այդպէս՝ ուրեմն որոշուեցաւ որ Սպանիացիք պարահանդէսին յաջորդ օրը կռուին՝ ծովափի երկայնութեան վրայ, Բարի տանող դռնից դուրս կէս մղոն հեռու մի տարածութեան վրայ, և Իտալացիք հրրորդ օրը՝ այն տեղ որ արդէն Բրանկալէօնը և Պրոսպէր Կոլոննան դնացել տեսել և յարմար դատել էին, և ընկնում էր Քուարատօի սահմանին մօտիկ, Բարլետտայի և Ֆրանսիական բանակատեղի մէջ՝ կէս ճանապարհի վրայ:

Նրկու կողմի ձիաւորներն ևս, եղած որոշումը լսելով իրենց գլխաւորներից, շուտ իրենց անելիքը մտածեցին. Ֆրանսիացիները, նոքա որ կռուելու էին, թողին պարահանդէսը՝ դարձան միւսներից առաջ բանակը, որպէս զի ժամանակ ունենան կռուին հարկաւոր եղած պատրաստութիւնը տեսնելու. Սպանիացիք նոյնպէս՝ իւրաքանչիւրը իւր բնակարանն երթալով՝ ուշ զրին կազմ և պատրաստ լինելու, և այնպէս անելու որ առաւօտը գալուց առաջ մի քանի ժամ հանգիստ քաշեն:

Լուրս ինիդօն և Բրանկալէօնին հասաւ այն պահին՝ որ Զինկրային տեղաւորած պրծած այն սենեկում ուստի էլ կենդանի դուրս գալու չէր՝ զնայել էին կրօնաւորի նոսրը և առաջինը՝ որ կռուողներէ թռիցն էր, իւր բաճները կտրելի դնելու համար՝ հանկարգօք ընկերին թողնել Զինկրամօսկայի մօտ դաւնալու և նորան իւր այն անկողնի միւրանգններէ մէջ օղնութիւն տալու հաշիւ իրար ձեռք Դղմեցին բաժանուելին և առայլ նիզօն:

— Ի՞նչպէս պիտի կարենայ կռուիլ վաղը չէ միս օրը, երբ այս երկուստի մտի վրայ կանգնիլ կարող չէր:—

Բրանկալէօնի միակ պատասխանը դուրսը ժաժ տալն և ներքին շուրթն խածնելն և դու, ցոյց տալով և ընդ նմին պատկերի վրայ թէ զգում էր Սպանիացու խորհրդածութեան ճշմարտութիւնը: Մեկնեցաւ այնտեղից և իջնելով դուռը՝ հեծաւ մի նստակ շտապելով շուտ հասնիլ մենաստանը և ասել շեկաորին, ինչպէս որ խոստացել էին, թէ ինչ եղաւ իրենց օրոն մանքի ելքը:

Նախ քան պատմէնէրս թէ ինչ վիճակի մէջ գտաւ իւր բարեկամին, որին այնքան վատ դուրսեան մէջ էր թողել, հարկ է մեզ՝ յառաջ անցնելով յաւրդ առաւօտուն պատահածը՝ պատմել Սպանիացիների ձեռնարկութեան վախճանը:

Երբ երկու խումբը՝ իւր քանիւր կողմից տասնեմէկ մարդ՝ դաշտն անն, արեն արդէն մի ժամ կտրի որ ծագած էր: Սպանիացոյ մէջ աւելի համբաւորներն էին ինիդօն, Այէվէդօն, Աորրէան, ծեր Սեկրէան, Դօն Գարչիա դի Փարէզէսը իսկ ննացածները՝ թէ և նուազ ճանաչուած՝ բոլորն էլ քաջ զինամարտիկներ էին և կտրիճ ձիաւորներ: Պեղոր Նաւարրացին պաշտօն էր առել Արնաւալօնի վերադէտ հանդիսանալու: Ֆրանսիացոյ կողմից այդ պաշտօնը մօնսիէօր զը լա Պալիսին էր յանձնուած, որ իւր մարտիկներէ մէջ այն ժամանակուայ ձիաւորութեանը պատիւ համբաւուած Բայարդին ունէր: Կռիւը երկար ժամանակ հաւասար օղողուածով մնաց երկու կողմի համար ևս: Հուսկ ուրեմն մի թրի հարուածով իրաւեցան Սեկրետօի ձիւ երասանակներն որ պինդ քաշած ունէր, ուստի ձին կատաղաբար տարաւ նորան, և քիչ էր մնում ասպարէզից դուրս հանէր: Այսպիսի դէպք, նախատեսուած արդէն մենամարտութեան կանոնների մէջ, պարտութիւն էր համարվում, և նա՝ որին պատահում էր այդ պէտք է անձնատուր լինէր: Առաքինի Սեկրետօն՝ տեսնելով որ ձին սահմանից դուրս գալու վրայ էր, որ շուրջանակի նշանուած էր խուրը խոշոր քարերով, ինքն իրեն գետին ձգեց. և թէպէտ ոստիւնի զփուրթութեան պատճառով, և թերեւ վասն զի տարիքն ևս իւր ճարպկութենից մի բաժին խլել էին, ծնկների վրայ ընկաւ բայց անվեհերութեամբ պաշտօնանում էր ինքն իրեն երկու հոգու դէմ որ ձիով կռվում էին հետը: Սակայն թուրը բոլի մէջ խորտակուեցաւ, և ուրիշ գէնք չգտնուելով, նաև ընդունայն գնալով իրենների մէջ ապաւինելու ջանքը, որոնք բաւական հեռու էին, ստիպուեցաւ անձնատուր լինել և դուրս գնալ ասպարէզից: Այլ գործն այնքան պատուով

էր տարել՝ որ ամէնքից դժուրեցաւ, և ամէնքը ցաւեցան պատահած ճախորդութեան վրայ: Այդ պատահարից զինի երթալով ու կռուելով՝ թուեցաւ թէ բազմը Սպանիացիներէ կողմն է հակուած: Ֆրանսիացոց շատերի ձիանը սպանուած էին: և պատշաճ է տեղեկացնել այստեղ ընթերցողին որ, ասպետական հին կանոնների հակառակ, յաճախ սովորութիւն կար այդպիսի մրցումների մէջ առաջուց հաւան կենալ ձիերն էլ վերաւորելու, որպէս զի աւելի ճշգրիտ պատկեր ներկայացուի կռուի՝ ուր ամենեին ոչ կամ շատ հազիւ գործ է դրոււմ այդ մարդավարութիւնը: և որպէս զի աւելի երեսայ մրցողների հմտութիւնը: Երկու ժամ անդադար մաքառելուց յետոյ՝ վերադէտները հնչել տուին փողերը, ընդհատեցին կռիւը փոքր զնոյսը առնելու ժամանակ շնորհելով:

Սպանիացիք բոլորն իրենց ձիերը տկներն ունէին, և իրենց խմբից միայն Սեկրետօն էր պակսել: Ֆրանսիացիներից մէկը միայն գերի էր ընկել, որով երկու կողմն էլ այդ բանով հաւասար էին, բայց սոցա եօթը ձին դաշտումը ոտները ձգած պառկած էին: Այլ Բայարդը տակաւին թամբի վրայ էր: Այն ժամ հանդստից յետոյ՝ կրկին խառնուեցան կռուի, և չնայելով Սպանիացոց ճգունքին՝ նոցա թշնամիք ընդդիմանում էին կարող եմ ասել իրենց ձիաներու դիակների ետեւ պատնիշուած, որոնց վրայից հակառակորդների ձիերը՝ թէև չարաչար խթանուած՝ չուղեցին ընաւ անց կենալ: Ուստի այդպէս շատ տառապելուց և ի զուր մրցելուց վերջը, Ֆրանսիացոց կողմից առաջարկուեցին եղաւ վախճան դնել կռուին և հաւասար պատուով ճանաչուիլ:

ՏԱՍՆԵՒՈՒԹԵՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

Սպանիացոց մեծ մասը, տեսնելով որ Ֆրանսիացիք յամառ ընդդիմադրում են և դժուար է գլխովին յաղթելը նոցա՝ ըստ որում պատուպարուած էին իրենց ձիերի մարմինների ետեւ, յօժարեցան ականջ դնել նոցա առաջարկութեանը: Բայց համամիտ չէր Գիեզօ Գարչիան. կատաղած ձայն էր արձակում իւր ընկերներին թէ ամօթ է յետ քաշուել կէս յաղթուած մարդոց առջեից, և պէտք է գործը զուի տանել՝ որ է ցոյց տալ թէ Սպանիացիք և՛ հետի և՛ հեծեալ աւելի արի են նոցանից, և ուրիշ զէնք չունենալով թող զթուրը՝ որ չէր հասնում մինչև նոցա, կատաղած կղում էր և դետնից ասպարէզի այն ահագին սահմանաքարերը վերցնելով, որ մի հասարակ ուժի տէր մարդ հազիւ կը կարողանար տեղերից ժաժ տալ, լորտում էր թշնամի դնդի մէջ: Սակայն դժուար չէր հարուածից խոյս տալը, ուստի չկարաց և ոչ այդ հնարքով փնասել նոցա: Այնու ամենայնիւ կրկին բորբոքուեցաւ կռիւը և տեսց մինչև արևի ղէպի մայր խոնարհիլը, և Ֆրանսիացիք խիստ քաջաբար մինչևի վերջ պաշտպանուեցան, այնպէս որ հուսկ հարկ համարուեցաւ երկու կողմից ևս դադար տալ գործին. դատաւորները մրցութեան պատիւն հաւասար վճռեցին, սպանիացիներին իբր արիագոյն

գովելով, Ֆրանսիացիներին աւելի հաստատակամ, երկու գերիները փախ-
նալու եղանակ, և բոլորեքեան յոգնած, տառապուած և ջարդուած ճանաղարհ
ընկան՝ ոմանք գէպի թանակը, այլք գէպի քաղաք:

Երեկոյ էր համարեա՝ երբ սպանիացիք քաղաք մտան: Ձիերից իջան
ամբողջում, և զնալով յանդիման լինելով Կոնստանտինոպոլիս՝ պատմեցին բանի
ինչպէս անց եղնալը: Շատ խռովեցաւ մեծ զօրավարը՝ յանդիմանելով նոցա
որ տնջան լաւ սկսելուց վերջը չեն կարացել և ըստ այնմ աւարտել: Այս
գէպքում իւր բոլոր նշուքով երեսց Դիեգո Կարչիայի ազգիւ բնութիւնը:
Ինքն որ դաշտում մինչև իսկ կծու խօսքերով կշտամբել էր ընկերներին
բանը կիսակատար թողնելուն համար, արդ Կոնստանտինոպոլիս առաջ համարձակ
ջատագով հանդիսացաւ նոցա ասելով թէ նոքա իրենց կարեցածը ըստ
իրենց արժանոյն քաջութեամբ արել էին և վերջ տարել իրենց ձեռ-
նարկը՝ որ էր խոստովանել տալ Ֆրանսիացիներին թէ սպանիացիք ձիով
կռուի մէջ քաջութեամբ համեմատ են իրենց: Բայց Կոնստանտինոպոլիս չընդունեց
այդ չքմեղանքը ախորժով, և կտրելով խօսքը՝ պատասխանեց՝ Նս ձեզ իրբև
լաւադններ դաշտ ուղարկեցի, և արձակեց նոցա:

Հիմա դառնանք Բրանկալէօնի ետեից երթանք երբ նա նախընթաց
իրիկունը բաժանուելով Կնիգօից Ֆիերամօսկայի մօտ վերադարձաւ:

Երբ ոտը ցամաք դրեց Սանտա Օրսուայի կղզու վրայ, անցքը կտրե-
լու ժամանակ շուտով տեղ հասնելու համար զգացած տաքնապը դադա-
րեցաւ՝ որոճալով մտքում թէ ինչ ձևով յայտնէր Հեկտորին Ձիներայի
զինից անցածները և վրձակը՝ ուր թողել էր նորան: Յամբ քաղափոխով վեր
ելաւ սանդուղը՝ որ հանում էր վանքի տավարակի վրայ, և մտքօրը կարգի
դնելով պըծնելով քայլը ուղղեց գէպի օտարանոցը: Բայց ի դուր անցաւ
պատրաստած ճառը: Սինեակը ներս մտնելով Զօրայիդին տեսաւ որ բարձի
մօտ նստած էր և մատով նշան արաւ իրեն որ ձայն չտայ: Իսկ Հեկտորին
էլ խորունկ քնած էր: Ուշիկ ուշիկ յետ քաշուեցաւ. աղջկին էլ վեր կա-
ցաւ տեղից և աչքը մի րոպէ Ֆիերամօսկայի վրայ բռնելով և տեսնելով
որ հանդարտ հանգչում էր՝ մատների ծայրի վրայ քայլելով դուրս ելաւ, և
Բրանկալէօնի ետեից մօտիկ սենեակներից մէկը:

— Ամէն ինչ լաւ է — ասաց Զօրայիդը. — վաղը Հեկտորն այնպէս կը
լինի իբր թէ բնաւ ցաւ ունեցած չլինէր: Իսկ Ձիներան, նա ուր է. հետքը
գտանք: —

Բրանկալէօնի չուռչը յետ եկաւ Ֆիերամօսկայի լուրը երբ լսեց, և
պատասխանեց.

— Ձիներան ամբողջում լաւ ձեռքում է դանվում, և նորան շուտով
կրնաք տեսնել: Բայց, ասացէք ինձ, իրաւ Հեկտորը իսկ որ կ'առողջանայ:
Վաղը չէ միւս օր կռուելու ենք:

— Շատ լաւ, կը կռուի: —

Խօսքի հետ և մի խորհրդատու արտայայտութիւն Զօրայիդի գէպի
վրայ՝ գրգռեցին Բրանկալէօնի հետաքրքրութիւնը, որն որ աւելի ճշդիւ

զիտնալ ուղենալով իւր բարեկամի ցաւի տեսակը, լսեց որ բռնկն է եղել վիրաւորուած, բայց թէ թեթեւակի, առանց սակայն լսելու Զօրայիղի բերնից դաշոյնի թունաւորուած լինելը: Ուստի և բնական չդանելով աղջկայ բացատրութիւնները՝ շարունակեց հարցութիւններ չորան, բայց անհնար եղաւ իրեն նորա բերնից աւելի սլաք մեկնութիւն դուրս քաշելը:

— Մի առակ կայ մեր մէջը Արեւելքում—ասում էր Զօրայիղը տըխրութեամբ ժպտելով—ուր պատմելում է մի անապատի առիւծի վրայօք, որի կեանքը փրկուեցաւ մի խլուրդի ձեռքով: Աւելի բան չեմ ուզում ասել ձեզ, և հերիք թող լինի ձեզ զիտնալը թէ մի քանի ժամու մէջ Հեկտորի բազուկը վայրենի ցլի պարանոցի չափ հզօր կը լինի: Արդ, ուրեմն որիւ ոչինչ չի մնում անելիք բայց եթէ նորան խաղաղ թողնել, վաղը ժամանակին կը վարժնի որ կարենայ պատրաստուել: Ես վերադառնում եմ իւր մօտ որ հարկաւորածին պէս պատրաստ այնտեղ զանուիմ: Վստահ եղեք իմ վրայ, վերքեր դարմանելու արուեստի մէջ վարպետ եմ, աւելի վտանգաւորներն եմ կարողացել լաւացնել:—

Բրանկալէօն տեսնելով որ էլ իրեն դօրծ չկայ վիրաւորուածի մօտ, յանձնեց Զօրայիղին որ՝ երբ Հեկտոր վարժնի՝ հանգստացնէ նորան Զինկրայի մասին, իմացնէ նորան թէ վրայ Կրկրորդ օրն է նշանակուած կռիւը, ասէ նորան թէ ինքն իսկ կէսօրին մօտիկ զարձեւալ դալու է, ուստի և այդ ժամից առաջ քաղքում չերեւայ: Այսպէս խօսքը դնելով՝ վերադարձաւ Բարկետա, և, տուն երթալուց առաջ, ուղեց զղեակին հանդիպիլ Կեղեկութիւն տունը Զինկրայի վրայօք: Բայց դուռը փակ դրաւ և կամուրջը վեր քաշուած. ուստի ստիպուեցաւ մինչև լոյս առաւօտ յետաձգել լուր առնելը:

Օրը ծագեց թէ չէ՝ այնտեղ վաղեց, և անուառ որ տասնեմէկ սպանիացի մարտիկները նոր էին ձիաւորուել դուրս եկել կռուի դաշտը դնալու, ետևերից էլ բոլոր նոքա որ ազատ էին նոցա ընկերելու, որով և սակաւ մարդիկ էին մնում գղեկում: Սանդուղները վեր ելաւ առանց մէկին պատահելու որ լուր հարցնէ, եկաւ մինչև այն մուտքը՝ ուր առաջի իրիկուեք թողել էր Զինկրային, և բախեց: Ֆրա Մարիանօն, որ զիշերն այնտեղ էր անցկացրել, դուրս ելաւ, և միասին մի մօտակայ նենեակ մանելով՝ պատմեց պատահածը Բրանկալէօնին:

Սա այնքան աւելի վիշտ և տաղնապ զգաց ցաւալի լուրն առնելով որքան տեսնում էր թէ այդչափ մեծ տարաբաղդութիւն գոյլիւ էր իւր բարեկամի գլխին խկապէս այն պահին՝ ուր նա առաւել նուազ ընդունակ էր զիմանալ կարենալու, և երբ վերահաս կռուի համար աւելի կարիք ունէր նա իւր ուժերին, վախենում էր թէ՛ ճնշուելով ցաւի բռնի տակ՝ այնքան զմուրին ու կարեոր կռուի փորձի մէջ էլ նա միևնոյն Հեկտորը չկարենայ երենալ: Ուստի մի հնար մտածելով՝ միաբանեցան կրօնաւորի հետ ամբողջ օրը այդ մահը ծածուկ սլահել, և միւս օրը միայն հոլալ ննջեցեալին մնաստանը տանել՝ ինչպէս իւր ցանկութիւնն է եղել, այն

ժամանակ որ արդէն Հեկտոր իւր ընկերներով կռիւու կը լինէր զբաղուած, կարծեցին որ զժուար չէր վաղտնիքը պահել այդ օրն՝ ուր զղեակը համարեա սնապառաշած էր, և յարմար դատեցին միայն կոնսալիօն իմաց տալ՝ որպէս զի հարկաւոր եղած օգնութիւնները չնորհէ որ մարմինը տեղափոխի և յազարկաւորութիւնը փոքր ինչ պատուով լինի:

Իսկ Ֆիերամօսկային գալով, որին հարկաւոր էր մի տեղեկութիւն տալ, խորհուրդ արին որ Բրանկալէօնը նորան ասէր. Զինքերան լաւ է, այդ օրը նորան կարող չէ տեսնել և միայն նորան այն է զգուշացնում որ յիշէ իտալական պատիւը, կռուի այն առաքինութեամբ՝ որին արժանի է այնքան մեծ պատճառը, և թէ ազօթում է ինքը նորա ու նորա ընկերների համար. այդ բաները ասել կարելի էր առանց ստույթան, և յարմար էին նորան քաջալեր տալու և ուրախ սրտով կռուի տանելու:

Բրանկալէօն այդպէս կարգի դնելով այդ ամենակարևոր գործը իջաւ հրապարակ, և կոլոննա եղբայրներին տունը գալով, նոցա երկսին էլ բակում գտաւ, որոնք տասնեւերեք իտալացիներին ժողոված՝ մանր քննում էին նոցա՝ զէնքերը, ասպազէնը, ձիանը՝ որ վաղիւ առաւօտուն կազմուպարատ գտնուէին, և չկար նոցա զէնքերից ոչ մի մասն որ ամրապինդ չլինէր:

Բրանկալէօն, որին իմաց արուած էր այդ գումարումը, ուղարկել էր այնտեղ իւր ու Ֆիերամօսկայի զինակիրներին ձիերով ու զէնքերով, Բայց սոցա տէրը չկար, և ամէնքն ու հարցնում էր՝ պատասխանվում էր որ չէր տեսնուած նա և էլ ուրիշ տեղեկութիւն չկար:

Պրօսպէր կոլոննան զարմանում էր այդ լուրերն առնելով, և զարմանքը բարկութեան փոխուեցաւ. ուստի երբ երեկցաւ Բրանկալէօնը՝ հարցրեց սորան խիտ զէմքով:

— Ֆիերամօսկան ո՞ր է, որ չի երևում:

— Գերազանցութիւն—պատասխանեց Բրանկալէօնը—փոքր ինչ յետոյ այստեղ կը լինի. իւր յետանալը կամաւոր չէ... մի անկարծելի և կարեոր հանգամանք...

— Ի՞նչ բան աւելի կարեոր կարող է լինել իւր համար քան վաղուայ գործը: Զէի կարծիւ թէ նա այժմ ուրիշ մտածմունք կարենար ունենալ—

Ֆանֆուլլան՝ որ յիշելով առաջի իրիկուայ անցքը միջոց էր որոնում որ մի կերպ կարողանայ այդ մասին խօսքը բայ անել խօսիլ, ասաց ծիծաղելով.

— Է՛, գուցէ այս գիշեր շատ է եղել պար եկած. կամ թէ թերեւ մի նոր տիրուհի է ձանկ բերել հինն արտաքսելով, և խօսք չկայ թէ այդ մամանակ մարդ ավտանում է շատ վաղ վեր կենալը:

— Խորրան է ձանկել որ քիիզ կալի—խօսքն առաւ Բրանկալէօնը.— ամենին քեզ պէս խնդ ես կարծում: Ասում եմ ձեզ, գերազանցութիւն,

թէ մի երկրայիք. պատիւս վկայ որ նա մի փոքր յետոյ այտանդ կը լինի, նա թէ ինքս ահա կ'երթամ նորան շտապեցնելու: —

Մտածեց որ այս ճանապարհն աւելի արահով է, վասն զի՝ ողբան էլ որ հաւատար Զօրայիցին՝ կասկածում էր թէ մի այլ արգելք կարող էր նորա զաւուն խափան լինել: Գնաց նաւակաջր, երկրորդ անգամ կողու ճանապարհն անելու. նաւակ մանելով՝ այն է եղերքից պիտի հետանար, մէկ էլ ամբարտակի ետեից դուրս պստաց մի նաւակ որի մէջ անբաւ ուրախութեամբ արտի տեսաւ Հեկտորին՝ որ եկաւ զէպի իրեն, և դուրս թռչելով ցամաք խիսցն հարցրեց.

— Ո՞ւր է Զինեւան, ակնք է, ի՞նչ է պատահել նորան. չնա, չնա երթանք նորա մօտ:

— Շնու կոտննաների մօտ, քեզ են միայն մնում. Զինեւան լաւ է, վերջը կը տեսնես նորան:

— Լաւ, շատ լաւ. բայց երթանք նորա մօտ:

— Միթէ Զօրայիքը չափոյ քեզ որ վազն է կռիւք:

— Եր կռուինք, բայց այժմ. յանուն Աստուծոյ, տանք ինձ Զինեւայի մօտ...

— Այժմ նորան տեսնել չես կարող, և ոչ այսօր բոլոր...

— Իսկ ես քեզ ստում եմ...

— Բայց եթէ ինձ պատմութեան չես տալ ու չես թողնել որ խօսիմ, սորա վերջը բնաւ չի դալ... Ուրեմն պէտք է գիտնաս (և սա նորա կողմնից է. ոչ թէ ես նորան տեսած եմ, այլ ուրիշի բերնով է ինձ ասել, որ ես էլ քեզ ասեմ). ինքն ուրեմն լաւ է, սինեւորա Վիկտորիան նորան ժողովել է իւր մօտ ու կաղցուրել, և սիրալիր լցուցել է այն բոլոր պէտքերը որ պահանջում էր նորա դրութիւնը, և ոչինչ պակաս չէ իրեն. խնդրում է քեզ որ այսօր ուրիշ հօգ չունենաս և ոչ իրեն տեսնել ուղեկատու. սիրող հանգարտ պահես, կռուիս վաղը՝ ինչպէս քեզ վստել է, յիշես իտալական պատիւը, բոլոր այն բաները որ միասին խօսած էք եղել իւր հետ զոյն առթիւով, և թէ աղաչում է ինք Աստուծուն մեր յաղթութեանն համար...

— Բայց ակն, ինչի՞ ես նորան տեսնել չեմ կարող... մի ծածուկ բան կայ այդտեղ:

— Իսկ ես քեզ ստում եմ որ ոչինչ չկայ. եթէ ուղենայի էլ պատմել քեզ թէ ինչպէս անց կացաւ երէկ իրիկուայ յեղաշրջութիւնը, իրօք չի կարողանալ, վասն զի ինքս էլ չգիտեմ այդ. բայց հերիք համարուի թող քեզ, թէ երգիչքը սիրում ես, առ այժմ այնքանը միայն գիտեմ որ նա փրկուած է, աւելին կուէն վերջը կ'իմանանք. և արդ ուրիշ բանի վրայ մտածելու ժամանակ չէ... Երթանք, որովհետեւ սինիօր Պրօսպերօն և բոլոր միւսները քեզ են սպասում և արդէն հարցուցին թէ ուր ես, և զարմանում են արարմունքիդ վրայ՝ որ այն բախտներին գոյ ուրիշ տեղ ես գեղերվում... Երթանք, մի փոքր սիրտ մաւ Զէ որ մէջա քաջաւանց ես

եղիլ զու. և ամօթ բան է որ ոտի. տակ առնես այն մեծանունը զինուոր
լինելու պատիւդ ու անունդ:

— Երթանք, այո՛, երթանք—կէս բարկութեամբ պատասխանեց Ֆի-
բամոսկան.—այդքան խթանուելու ձի չեմ. քեզնից խնդրում էի որ մի
բոպէ նորան տեսնեմ. աշխարհ կը քանդուէր, ինչ, զորա համար:

— Աշխարհ չի քանդուիլ. . . բայց չես իմանում թէ մի ժամ աւելի է
որ բոլորն այնտեղ են զինահանդէսն տնելու համար, ու զու միայն ես
պալիսս. . . ինչ կ'ասեն:

— Դէ շուտ ուրեմն—սասաց Ֆիբրամոսկան փութացնելով քայլը (ո-
րովհետեւ այն խօսակցութեան երեսէն դանդաղեցուցել էին քայլերը, մէկը
դէպի ամրոցն էր քաշ տալիս, միւսը դէպի Կոլոննայի տունը), երթանք՝
զու արդար ես . . . ամէն բանէ առաջ պարտականութիւնն ու պատիւը:

— Եւ մինչ ածապարելով գնում էին՝ Բրանկալէօնը հարցուց նորան.

— Իրան, ինչպէս ես, վէրքդ . . .

— Ե՛հ, բան չկայ. . . բայց յետոյ քեզ կ'ասեմ. . . որովհետեւ այժմ էլ
ժամանակ չէ. . . ճրքան զիւութիւններ կան մէջը և այն խեղճ Զօրայի-
դան՝ որ ոչինչ պարզել չուզեց, բայց լաւ հասկացայ ես. . . նայելով զգացած
ցաւիս. . . զաշուրը հարկաւ թունաւորուած էր եղել. . . և չէի ուղեմալ որ
վէրքս ծծէր. . . և առողջութիւնը, զույցէ կեանքն իսկ, վրայ տար. և իրաւ
շատ եմ վախենում դուցէ արդարեւ այդպէս էլ պատահած լինի նորան.
Բայց այնքան ուշքս՝ վրէս չէր՝ որ հիմա չզրտեմ զանաղանիկ թէ սա մի
երանդ էր տեսայ, թէ մի երեակայութիւն էր:

— Բայց միով բանիւ լաւ ես. . .

— Ինչպէս թէ բնաւ ցաւ ունեցած չլինէի:—

Եւ այդպէս խօսելով մտած էին բակը, և ներկայանում էին Պրոսպէր
Կոլոննային, որ Ֆիբրամոսկայի ուշանալու վրայ մի քանի կարճ խօսք ա-
սելուց վերջը՝ շարունակեց զործը որով զբաղուած էր:

Գննութիւնը մանր ուշադրութեամբ եղաւ և քանի մի ժամ տևեց:
Զիանը փորձուեցան, փորձուեցան և պատենաղէնքերը նիզալներին՝ մուր-
ճերի և թրերի հարուածների դէմ: Հաստու զէնքերի բերանների փորձն ա-
րին փայտի, երկաթի վրայ, և որոնք նուազ լաւ էին մերժուեցան: Կլոս-
րուայ դէմ իւրաքանչիւր մարդ իւր կացարանը յետ զառնալով, Հեկտոր
միայն՝ իրր թէ մարտակոչին՝ վերաբերեալ այլևայլ մանրամասնութիւնը
քննելու օրոշելու համար՝ բռնուեցաւ, այլ բռնն այն էր որ չթողնեն նո-
րան զէսուղէն ընկնիլ ըստ կամի: Բրանկալէօնը մեկուսի տանելով իշխան
Պրոսպէրօին և տեղեկացնելով նորան ամէն բան՝ խնդրել էր որ հնար անէ
Ֆիբրամոսկային զբաղեցնել օրուայ մնացած մասը, որ և ճշդիւ կատարուե-
ցաւ: Իրիկուն որ եղաւ, այլ ես բռնուոր պատրուակ չմնալով նորան ա-
ւելի երկար պահելու, արձակուեցաւ երթալու, և Բրանկալէօն ընկերելով
նորան դէպի տուն՝ խօսիլ սկսաւ հետը զինարուեստի վրայ, և թէ ինչ
կերպ էին աշխույժաւ առաւօտ իրենց թշնամիների հետ, և այնքան ա-

Ջողակութեամբ՝ գրանեց, Հեկտորի ռազարութիւնը՝ որ էլ աւհարելի, եղաւ նորան երեւոյթութեամբ թռչել անհաղ, որ սիրտը կը շարժանար կրէն ինքնան։ Զբաղարտակից անցնելուն միջոցին հանդիպեցան անսխալի ա խոյաններ խմբեկին որ յետ էր գալիս մծուկան հոգաւ և հարցնելով ու լսելով ճակատակաւ լուրերը՝ ժամանակը այդ կերպ անառնելին, և զի չէր որ եղաւ նոր քաջուկեցան իրենց տները։

— Յամա՞ն ևն այդ չարագէտ ֆրանսիացիք — ասաց Հեկտորը բարեկամից բաժանուելիս — և սոսկապէս կարծածներէի՝ աւելի դժուարութեան ևն հանդիպել։

— Աւելի լաւ — պատասխանեց ֆրանկալոնը — քաջ մարդոց հետ է գործերս, և թեթեւ բան չէ կրնանայի գնդից լինելներս, ևս իմ մասիս յայտնիմ վաղն երկու հոգու գործ կատարել մտածէ թէ ինչ կ'արելին Օրլիանեան սրկականքը՝ եթէ լսելու լինէին թէ բաներս բոլոր է եղել, Հայ թէ ձեռներ կը շփէր խնդալով ևն անկողի դի Պիտիլիանո կոմսը... բայց էս անգամ յայտնիմ թէ մեռելը պիտի կախէ։

— Ա'նչու՞ն — պատասխանեց Ֆրանսիացիները — և կարելի է՞ անայն ֆրանսիացիներէից մի քանիսին ևլ Պիտիլիայի թղերի համեմատելը՝ դուր չգայ։ Եւ վերջապէս, հիմա մտածներ այս քանի մի ժամը հանդատանալ և վաղիւ ցոյց տալ որ եթէ այդքա՞տ խռնակիք հանապաղ լլկուած ևն օտարներէից այդ ան պատճառով է որ անխիճեալ բաղդի կամքն այդպէս է ասլալ թէ ոչ՝ եթէ մարդ մարդու գէմ զանգ, ոչ նոյնից անը վախենում, ոչ էլ համայն աշխարհից։ Մնա՞նք բարով ֆրանկալոնը զիտեմ ինչ ես ուզում ասել — շարունակում էր ժպտելով — մի վախենալ, մինչև վաղը երկից իմ հոգս միայն մեր զորքը կը լինի, և հաւատա՞ հաւատա՞ որ արիւն ալ ժամ աւելի է եւ զալիս քան սին յորն ուր մարտի երաւելը արուեստ և յայտնիմ թէ ամօթով թագնեղու չեմ ոչ խաւիքան ոչ ձեռք։

— Այդ բանն ես չեմ ու չեմ լաւ գիտեմ — պատասխանեց ֆրանսիացիները — վաղը։

— Վաղը — կրկնեց Ֆրանսիացիները՝ սպմելով նորա ձեռք և բաժանուեցան։

Ահեկապը վեր ելնելուց ասաց օղկոյ ֆրանսիացիներն մէկ օրու մտնել նայել ներս գնաց և սկսաւ շոյշոյել իւր կոտի քաջ ձին աշխարհի սիրով և կարող էլ նախ ասել աշխարհի բարեկամութեամբ, որ զգում է մի գինաւոր մարդ իւր տաղաղանքներին ու վաճաղներին՝ ընկերներ կողով համար։ Զեռքը տանում էր նորա պարանոցի և տների վրայ թեթեւի խրելով, և ձին՝ ակամջները, դէպի յետ պառկեցնելով՝ թնփէր տալիս զլուխը, և խաղաղով ձեռքնում էր թէ խածում է տիրոջը։

— Խնդ՞իմ Այրօնս, կեր, փոր գիր քանի կրնաս, վաճա՞ղ ապահով չես թէ՞ վաղն իրիկուն էլ այդ աղիկ վրայ կը պառկիս արդե՞ք... Թէ դուրիշ բանի համար վրնել, Բօկկանէրաին կը տանէլ, բայց վաղիւ դու ևս ե՞նձ պէտք տալիս լինելու, որովհետեւ մի քայլ անգամ սխալ չես առնել։

գիտելով, որ արդ արդ շարունակեց ժպտալով և ձիւն քիթը ձեռքերի մէջ
առնելով: — Դու էլ ևս խոտալայի դու էլ պետք է խաչը տանիս: —
Յետոյ տեսնելով որ ամէն ինչ կարգին է — Մագուչիս — ասաց
դարձաւով գետի շինակիւրը: — Ժամը չորսին կը քրտն ձին, և դարի կուտաս
իրեն որքան ուտել կարենայ: Տինդին կուտաս ինձ ղինուորելու: —
Տուեց սրճաւ պատուէրները: վեր դնաց, և մի քանի րոպէ վերջը
մտքը մարեց՝ անկողին մտաւ հաստա քնելու մտքով: Դախ թուեցաւ
իրեն թէ կարող է աչքը խփել: Բայց յետոյ ակաւ մի մտածութեամբ, յետոյ
մէկն էլ, դարձեալ մէկն էլ, և արդէն շատ ժամ էր որ անկողնում էր ա-
ռանց մի րոպէ անգամ քունն աչքին դալու: Համակ ջինկայի անցքը,
որը մասին փորք ինչ հանդարտել էր Բրանկալէօնի ասելու վրայ, նորից
յետ դարձաւ երեակայութեան մէջ՝ մթնութեամբ ու կասկածներով լի: Հա-
ղարում կ'ապրեամք վախեր եկան քունեցին սիրտը: — Ի՞նչ է արդեօք — մտա-
ծում էր — բոլոր այս գաղափարը: և ո՞չ էլ վաղը կարող եմ իմանալ այդ:
Միթէ Բրանկալէօնը ուղեց ինձ խաբել: —
Այն, կէտին հասաւ՝ որ քիչ մնաց, արտաւան անիծէր: մարտակոչը: Բայց
զանքացմամբ յետ մղեց այդ խորհուրդը զիւր բորբոքողին չկերպաւարուած:
Եւ ասեց՝ — ամօթ, ամօթ — ասաց՝ տեղի և իրայ չիտկուելով նստելով: —
Ինչպէս կարող է այդքան վատթիւրէն հեղուս մէջ սողալիլ: — Եւ այն
նուաճումը չէմ յիշէ: Ինչ ձեռքեր Զինկային Կիւէ ինձ այսքան վատա-
բար խաբուած առնէր: և այնքան հովացած այն խորհուրդներէն որքան
միտմտեմանակ բոց էին վաղեցնում երակներին մէջ: Եւ ասեց՝ —
մայր: Այս անգամ մեծերէն յանելով այնքան քարկացաւ ինչն իւր վրայ՝ որ
կատաղած վեր թուաւ տեղից, և հագնուելով, որովհետեւ էլ ոչ մի կերպ
չիկի չկարենալով՝ անկողնէն իրեն անտանելի էր դալիս: դուրս գնաց տա-
փարակը: Ինչպէս օգտաւոր սովորէր՝ արմատենու տակ պատի վրայ նստաւ:
մտածելով սպասելէ արդէնուսի ծագելուն՝ որ շատ հեռու չէր: —
Տղային և նուաճող բռնինը հաղին յողանում էր՝ ծովի հանելու մէջ:
Սոս Զինի հարիւր քայլ հեռուն, ձախ լինի՝ վրայ վեր էր ամբաստում ամ-
բոցը որ այդ ժամին հանդիս է կարելի լինելով նշմարել իւր ձեռքը՝ և
րեւում էր իրեն անմեծ ու ծոցի միտմտեման անտարակներէ կատարի վրայ
նստաւ մանկքները փոքր որոշ անտանում էին: զէնք երկին յցումաւ: Հեկտոր
հոգեւոյ հանելով նստում էր այն պատկերին մտածելով նոցա մէջն և զոգի
վրայ, և մերթ քնդ մերթ թիւում էր իրեն թէ մի անդրադարձ սարմուռեւ
միմանել տկանջն է իրական: Բայց այնքան հեռու էր՝ որ թիւում էր իրեն
ու չէր թիւում: մի անտանում և որ զգեկի կողքի վրայ լինելով ինքը
միայն կշար կարողանում էր տեսնել: Երազ, կտր և մինչև ի լոյս հանգաւ:
այրիւնն անգամ կուտար որ սին հրազը էլ չտեսնի, և աչքերն անիւ կողմ
էր շրջում անելով իմանել: — որ այդպիսի ցնորքներով ինքզինքս տան-
ջում եմ: Բայց յետոյ չէր զիմանում աչքերն այնպիսի չհարձանել, և
ճրագը միշտ ինչ տեսնում էր: —
մտածում և ոչ ուր տեսնում: — Բայց այն մտածումն որ ամբողջով չէր

Նրբ-այս անտանելի կասկածը էլ շատ նեղեց իրեն, սկսաւ գունդործել, սակայն երկրայ հաւատով՝ որպէս սովոր է մարդս զոյնպիսի հանդամանքի մէջ գտնուելիս, ինքն իրեն հաւանեցնել՝ թէ և սիրտը ներսից հակառակն էր վկայում՝ թէ Զինեւրան առողջ է, թէ նորան ոչինչ ազեւտալի չէ պատահել, և թէ զաղտնիքը, որ ինքը նշմարում էր զոյն գործում, ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ իւր մտքի ծնունդ և տարապարտ երեակայութիւն։ Նւ այդ բոլոր աշխատանքը՝ իւր մռայլոտ մտքերով մրկուած սիրտը յնեցնելու համար՝ այն պատճառով էր որ անհրաժեշտ հարկաւոր էր տեսնում բոլոր մտածմունքը և հոգու զօրութիւնները կռուի վրայ դարձնելու։

— Ո՛հ, այո՛, այո՛, — ասում էր՝ զլուխը թափ տալով, և ձեռը ճակատին և մազերին վրայ տանելով, իրր թէ այնտեղ կուտակուած մտքերը ցրուել ուզենար — ուշ դնենք ամէն բանից առաջ մեզ պատիւ վաստակելու... և թերեւ վաղը այս ժամին նորան արդէն կարեցած լինիմ ասել։ Զինեւրա, յաղթեցինք... — յետոյ մի բոպէ մտածելու կանգ առնելով, — կամ թէ ինձ արդէն դադաղի վրայ Բարլետտա մտնելով կը լինի տեսած, և ասած կը լինի։ Ափսոս Հեկտոր, դու քու կարեցածդ արիր... Նւ եթէ այս պատահի՞, մեռած կը լինիմ իբրեւ քաջ և նա կ'արտասուէ իմ մահս, բայց վատութեան պայմանով ինձ կենդանի տեսնել չի ուզենալ. սորա հակառակն որքան կը պերճար ասել կարենալով. մանկութիւնից հետէ բարեկամներ էինք մենք... Այո՛... բայց սակայն՝ նա այստեղ միայնակ է մնալու, առանց օգնութեան. և ոչ զիտէ անդամ իւր ամուսնի Ֆրանսիական բանակում լինելը, և եթէ գիտենար իսկ՝ ինչպէս ներկայանալ նորան այսքան ժամանակէ վերջը։

Հեկտոր արդէն խորհել և մասամբ լրացուցել էր նորան Բրանկէօնին յանձնելու միտքը. բայց մտածելով թէ իւր հետ նա ևս սպանուիլ կարող էր, որոշեց Պրօսպէր Լոլոննային մի նամակ գրել, ուր կարգադրուած լինի որ իւր Կապուսյում ունեցած կալուածքը, այսինքն տունը, մի գետին, և զինասարկն ու ձիանը՝ որոնք ևս շատ հազարներով զուկատնելի արժողութիւն ունէին, բոլորն էլ մնայ Մարիա Զինեւրա Ռօսսի դի Մօնրէալէին։ Վառեց ճրագը, և փոքր ժամուան մէջ գրեց նամակը. սոյդ ատեն միտքն ընկաւ Զինեւրայի համար ևս մի նամակ ներփակել առաջինին մէջ՝ որպէս հրաժեշտի գիր, որով և նորան յանձնարարել պատանուհի տարակիւնացուն որին ինքն այնքան տեղիք ունէր իւր անձը չնորհապարտ ճանաչելու և որովհետեւ հաւը արդէն խօսում էր, և զգում էր որ ներքեւ ախոռների մէջ մարդիկ զարթնել են սկսում և խլրտմունք անել, ժամանակը կարճ լինելով՝ այս քանի տողը միայն գրեց։

«Զինեւրա, ձի հեծնելու վրայ եմ. և չգիտեմ թէ կենդանի պիտի իջ-
« նիմ ևս այս երեկոյ նորանից։ Եթէ Նրկինք ուրիշ կերպ է սահմանել ինձ
« համար բնաւ կասկած չունիմ թէ, քանի մի կաթիլ արտասունք նորա
« համար թափելուց վերջը՝ որ տղայութիւն վեր քեզ այնքան հաւատարմու-
« թեամբ բարեկամ եղաւ և հպատակ, չուրախանաս որ ևս մի մահուան

« պատահեցայ, որից աւելի փառաւորն ու գեղեցիկը անկարելի է երեւա-
 « կայել: Գահ կը լինիս վայելելով իմ սիրուն համար այն սակաւիկ
 « գոյքը որ խմու է. գիտես որ ապառ հմ և մերձաւոր աղղականներ չու-
 « նիմ: Գեղ հմ յանձնում միայն. համառօտ խօսելով, իմ Մաղուչիօ սպա-
 « սաւորիս, որ այն օրից՝ ուր Սֆանթոյում ուսի վերքն առաւ՝ շատ ձեռն-
 « հաս չէ իւր գլուխը պահելու, և վնայ թէ ստիպուած լինի՝ և թէ դու նո-
 « ւրան՝ չօղնես՝ ողորմութիւն մուրանալու, և այդ կարող է արատ բերել
 « իմ յիշատակիս: Մնում է ինձ մի բան, ես ասել քեզ՝ Գուսամուսինդ
 « Նմուրի դքսի մօտ վարձկան է: Այլ ես չունիմ ժամանակ. զգում եմ որ
 « կ'օրոնայի տանը նշանը տրուելու վրայ էս: Աստուած քեզ պահպանէ.
 « քեզ հմ յանձնում նախ Զօրայիդին: »

«ՀԵՎՏՈՐ»

Պարզ և լսվում էր փողհարը որ ինչպէս իրենց սովորութիւնն է՝ զարթը
 հնչեցնելու պատրաստուելով՝ մօտեցնում էր փողը չիթունքներին, կարճ և
 ընդհատ ձայնէր հանելով՝ որպէս փորձ: Մի այդպիսի դռնչիւն, և մի խուլ
 բարբառ որ զալիս էր տան ներքնայարկից և հարեանների տներից, առ-
 րոջ ձայներ, և մարդոց ու ձիերի զայրի տրուի փողոցներում՝ բոլորը իմաց-
 նում էին թէ նոցանից որոնք զործող և սրունք հանդիսատես պիտի լինէին
 դիւնաժողովեանը, մեծ մասը արդէն սկսել էին չարժի: Բայց երկնքում
 տակաւին չէր նշմարվում այդանալու ծայրը. նամանաւանդ մի միգատարը
 խաւար ծածկում էր աստղերը և խտացնում օդը:

Ֆիերամօսկան, որ բաց պատուհանի մօտ նստած այն երկու նամակը
 կնքելու հետ էր, նշմարեց այդ դուրս նայելով, ուր անց էր կենում մոմի
 երթալով բացուող ճառագայթը՝ լուսաւորելով մօայի կտորը որքան տեղ
 որ հասնի կարող էր: Օդի խոփու տեսիլն աւելի տրամեցուց՝ նորան՝ որ
 հակ էր դէպի տրամուսիլին. չղիկներն՝ որ դողդող և շոյտ թնով անց ու
 դարձ էին անում պատուհանի առջեից՝ փայլիմունքից հրապուրուած,
 զղեկի աշտարակների վրայ գրուած պահնորդներն՝ որ պահակ փոխուելու
 ժամը մօտենալով ձայն էին հանում իրար մի տեսակ տխրեղանակ կանչով,
 յաւելացնում էին այդ ժամու տխրութիւնը, և տառապակիր պատանին
 առ վայր մի մնաց այդ լիւսի տակ ճնշուած: Բայց սահողներէն վեր
 ելնող և սենեակը մտնող երկու մարդու ծանր և հնչակ քայլերը վեր վերցնել
 տալին նորան իւր ճակատը և գէմը զուարթութեան և աշխոյժութեան
 փոխել, որպէս զի նշմարեն նոքա իւր խելական վիճակը:

Երեւոյ Բրանկալէօնը ողջ պինդառուած՝ բացի զլիւսից, հետն էլ
 Մաղուչիօն՝ որ Ֆիերամօսկայի դիւնաւարքն էր բերում: Սուրբ Դոմինիկոսի
 զանդակը պատարադի էր կանչում. որ պէտք է մարտիկները տեսնէին՝
 կռուի գաշան երթալուց առաջ:

— Զինուիր Հեկտոր, ահա այս է՝ բոլորն էլ եկեղեցում կը լինին —
 սոսայ Բրանկալէօնը, և Մաղուչիօի օգնականութեամբ քանի մի բոլակումէջ

ղինեց՝ իւր բարեկամին անթերի և փայլուն ղէնքերովը՝ որ նա սովոր էր կրել մեծագոյն առիթներում: Միւսի լաւագոյն արհեստաւորների մէկի ձեռքովը չինուած՝ այնպէս լաւ պատշաճվում էին ձիաւորի վայելչակազմ անդամներին, և խաղերի տեղուանքում այնքան վարձկտութեամբ համակցուած էին, որ յարմարվում էին մարմնի ձևերին առանց որևէ մասում նոցա շնորհքը այլափոխելու, նոյնիմի ժամանակ լիապէս սղատ տնկով նորան և արձակ ամէն մի շարժման մէջ: Չինուորուելով պրծնելով, ձախումը թուրը և աջումը վաղակաւորը կախելով, միասին վայր իջան, պատուիրելով ասպետներներին՝ որ իրենց ետեւից բերեն նիզակ, սաղաւարտ և վահան, և քաշեն ձիանը, իրենք զնացին Սան Կոմիսիկո, ուր փոքր ղինի մեծ ամբոխի հետ եկան ժողովուեցան տասներեք ախոյեանները և Պրօսպէր Կոլոննան:

Նկեղեցին մի երկայն քառակուսի էր, սիւներով և սրահատար կամարներով երեք խորանակարգ բաժանուած, շատ անշնորհք կերպով, և դէպի աւագ խորանը կողքերի վրայ երկու զողաւորութիւն կար որ չինուածքի ամբողջ մարմնի հետ մի խաչաձևութիւն էին յառաջ բերում վահականների կանգնելու դասը՝ հին սովորութեամբ խորանի առջև՝ վայտաչէն էր, կրօնաւորների տեղերը անջատ անջատ՝ քանդակուած բազմապատիկ զարդերով որոնց մի փայլուն և թուխ երանգ տուել էր ժամանակը. մէջ տեղը տասներեք հոգու բաւող մի նստարան կար դրուած, ուր նստած էին խաւացի ղինամարդիկները: Օրուայ լոյսը երթալով աճում էր, լայց դեռ հերիք պայծառ էր որ կարենար նեղ լուսամուտների դռնուած ապակիներից ներս անցնել, ուստի եկեղեցու ներսի ղին համարեա խաւարի մէջ էր, և խորանի մի քանի մօմերի շառաղայն լոյսը միայն ընկնում էր մարտիկների զրահների վրայ փոքր ինչ բեկբեկուելով, մնացած բոլոր կերպարանքները զիր թէ անտեսանելի էին: Պրօսպէր Կոլոննան ինքն էլ ղինուած միւսներից մի փոքր առաջով կեցած էր, և առջևն ունէր ծունկ չդրելու համար մի կարմիր թաւիչեայ ճոխ բարձիկ՝ վրէն Կոլոննան արծաթաճամուկ բանուած. բարձր բերել էին նորան երկու մանկաւիկներ՝ որոնք մի քանի քայլ նորանից յետ կանգուն կեցած էին: Անդնեցաւ պատաբազը. մատուցանողն էր Ֆրա Մարիանսն, և հանդիսականներից նոքա՝ որոնց սրտերը ընդունակ էին առաքելի և բարձր զգացումների անտարբեր չմնային տեսնելով իրենց առաջ այն քաջասիրտ և խորիմտ երիտասարդներին, որոնք խոնարհեցնում էին զօրութեանց Աստուծոյ առջև երկաթով և քրախքով ակօսուած ճակատները, խնդրելու նորանից որ չնորհք տայ իրենց թրերին՝ յաղթել խալական անունը ցեխի մէջ թաւալել ուղողներին:

Իրենց չարժուածքով, ուր նոյն իսկ ազօթելում մի տեսակ համարձակութիւն կար որ ղէնք բանեցնելու երկարժամանակեայ սովորութիւնը տայլա էր նոցա, արտայայտում էին իրենց հոգու մէջ ունեցած կրօնական մտքերը: Նստարանի ծայրում, ձախ թեի վրայ, Ֆիերամօսկան էր, կան-

գուն, անշարժ, թեկերը կործարել վրայ ծախած, իւր զիմացը, մի քայլ հեռուն, աւանդատան դուռը տեսնում էր լաց. և եկեղեցու մարդիկը, որ յայնտ ու առաջ գնում գալիս էին իրենց գործին, զույգէ միայն հերիք էին անորա տղթքը փստրելու, բայց մի տեսիլ և մի խօսակցութիւն էլ դրա վրայ յաւելացաւ, որոնք այդ բոսկէին մահաւանդ այնպիսի էին որ առաջուտնից աւելի արտմոռթկամբ լցին իւր միտքը։

— Սիւնարդ մի սե ու բողոքովն քրքրուած կանայ հազին, կարմիր ու

թնջուկ մաղերով, և արագուշակ երեսով աւանդատան մէջ տեղը կանգնած էր. և խօսքը ուղղելով մի դոմինիկեան կրօնաւորի որ պարտաւ մտաւնովը դրաւ էր մի փոկէ ահագին աթոռ՝ զետեղուած երկու պահարանի միջոցում, որոնք այդ տեղերի սովորական կահկարասիքն են։

— Հարցնում էր նորան կոպտ խօսուածքով և խզուտ ու բարակ ձայնով։

— Ո՞րը պէտք է սարքեմ, աղքատներին, թէ պարոններին։

— Այ քեզ հարցմունք — պատասխանեց վանականը, և բոլոր մարմնի վրայ միայն շարժող մասը շրթունքն էին։ — Չգիտեմ որ սինեօր կոնսալ-

վոն է ծախքն հոգացողը, նախ արդէն Բարեխառայի սովածներինը։

— Որոնք ձխատիրոջը թորդիան չտալու համար իրենք իրենց իւրեւ չաղքան

են թաղել տալիս... Առաջին դասակարգինը, ձեզ արդէն բոլորիդ անած

եմ, առաջին դասակարգինը, զանգակներ, քաթափալք և ձայնաւոր պա-

տարագ։ Սովորականիցն աւելի էք ցնդած երեսում աչքիս։

— Միւսն ուսերը շարժեց, և աւանդատան դէպի մի կողմը զնալով

կորսւ Թեւրամօսկայի աչքից, բայց սա լսեց բանալիի ներս մտնելուն և

մի հաւան բացուելու ձայն. յետոյ զգաց հեռացող քայլերի զննիւն, և մի

քանի վայրկեանաչափ էլ ոչինչ չլսեց. շատ չանցաւ կրկին զննիւն զնալ

միևնոյն քայլերն որ յետ էին դառնում լոռիէնով, իր յատակի վրայ մի

բան քաշ բերելով. նախ խշոցն էր գալիս յետոյ և մարդն ինքն երևաց քա-

շելով և աւանդատան մէջտեղ արծաթէ թեկերով բանուած մի անապատ

դագաղ ձգելով, զլսի կողմը մի խաչ և ոտները կողմը Սուրբ Անդրէասի

խաչի կերպով դրուած երկու ոսկորի վերին թաղուկներին մէջ մի գանկ

զետեղուած ունենալով. վրայի փոշին մի շորով լնացնելուց վերջը վրէն

մի սե թաւչեայ ծածկոց քաշեց ու թողեց։ Մինչդեռ ժեռեկներովը կատա-

րում էր այդ դրոժը մի տեսակ մտաթարթափութեամբ և խոստովութեամբ,

որ ասեմք շատ յաճախ երեսիլ է աւանդատներին սպաննւորողներին մէջ,

յանակարծ մի ուրախ միտք կարաց նորա այտերի անկոնները ծածկող կա-

շին ծիծաղով կծկեցնել։

— Ուրեմն ինձ էլ այս անգամ խմելիք կ'ընկնի։

— Որ նախապիտեութեան ու ձկնորոտութեան վատտակից դուրս էլ ուրիշ վատ-

տակ չկայ։... գոհութիւն Աստուծոյ որ երբեմն էլ պատահում է մեզ մէկն-

ու մէկը այս մեծ (խոկոյն յետ նայեց կարծես վախենալով թէ չլինի լնուի,

և չարունակեց ցածր ձայնով) այս մեծմեծ պատառներից։

— Մէկ անգամ ամենին էլ կ'ընկնի — ասաց վանականը, մի յօրանչով

խօսքն երկուս կտրելով։

— Կարելի էլ է թէ — շարունակում էր մեռելհորդը, ծածկոցը դադարի վրայ յարմարեցնելով և յետ քաշուելով որ տեսնի թէ դէպի մէկ կամ միւս կողմը քաշ խօս չէ ընկած — Կարելի էլ է թէ Բէքան, այն իմ կախարդ կինս, բանի հօտն առած է, Երեկ իրիկուն (լսեցէք այս) անկողնումս էինք, և խօսքն նրա վրայ էր թէ պարապ ենք ու վործ չկայ, և թէ կնկանս վերարկուն և իմ նոր թիկնոցս որ կարել տուել էի այն մահունքի ժամանակ ձեռք բերածս փողերով, բրդգլղում են... Ահա տեսէք թէ ուղիղ չէ (և այդ ասելով թևերը վեր էր քշտում մինչև արմունկները ցոյց տալով ասածի ճշմարտութիւնը)։ մի խօսքով ասում էինք թէ՛ եթէ այսպէս մի փոքր էլ երթանք՝ սովամահ կը մեռնենք։ Յետոյ այս առաւօտ Ողջոյն Մարիամից առաջ՝ երբ վեր էի կենում որ եկեղեցին իջնիմ. — Հէ, Ռճսո — ասում է, — գիտես որ երազ տեսայ. — Ասում եմ. — Բնչ կրաղ տեսար. — Ասում է. — Բնձ թվում էր թէ վէլէնօի հիւրանոցի խոհանոցը լիքն էր մահիճներով, և ինքը հիւրընկալը առաջինը դեղին դեղնած էր, էլ մի խօսքով — ասում է — ժանտախտը յետ էր դարձած եկած, մեր բանն էլ շինուել էր, ու դու ասպետի պէս հագուած զգուած չափում էիր Բարլետտան... Մի խօսքով, դուք ասացէք՝ Ֆրա Բիաթիօ, կռիւ ու ժանտախտ իրարից հեռու բաներ չեն, չէ... և Կարելի է այսօր դեռ իրիկուն չեղած (այս տեղ ձայնը կրկին ցածրացուց, և տեսնելով որ եկեղեցում ոչ ոք չկար իրեն նայող բռն ժառով ուսի վրայից նշանացի ցոյց տուեց տասներեք երկտասարդները), Կարելի է մի խօսքով, որ մի քանին սոցանից տուն չղառնան իրենց ոտով... —

Վանականը, մտաթարթափութեամբ էր թէ դասակարգի բարձրութիւնը պահպանելու մտքով, չպատասխանեց՝ ուստի և վերջ դրուաւ խօսակցութեանը։ Ամէն բան կարգի դնելուց վերջը՝ մեռելհորդն էլ անցայտ եղաւ, և մնաց դադարը աւանդատան մէջտեղը։ Ֆիերամօսկայի միտքը ոչ մի կասկած չընկաւ, և եթէ ընկնէր էլ, իբրեւ յիմարութիւն՝ վանած կը լինէր. էլ Բնչ այդ բանի վրայ մտածելու ժամանակ էր։ Բայց և այնպէս չկարաց այժմ նորա վրայից վերցնել պատարագի մնացած կտորում։ Իւր մտածութիւնը բնականապէս այն մտքի վրայ դարձաւ, թէ այդ օրը կարող էր իւր կեանքի վերջինը լինել ուրեմն և ջերմ եռանդով առ Աստուած դիմեց՝ նորից իւր մեղքերի համար թողութիւն խնդրելով։ Ուշքը թռաւ այն ժամանակի վրայ որ Ջիներային Սանտա Չէչիլիայից հանելուց վերջը սահել գնացել էր և թվում էր իրեն թէ ուրիշ խզի խայթ չունի, բայց եթէ Ջիներային Գրայանօի կենդանութիւնը յայտնած չլինելը՝ Սակայն և այդ յանցանքը նախընթաց երեկոյին խոստովանած էր։ Թուեցաւ իրեն որ էլ հանդիտէ, և համարձակ կարող է մահուան դէմ կրթալ։ Պատարագն արձակուեցաւ և տալաներեքը Պրօսպէր Կոլոննայի ետևից դուրս ելան և գնացին նորա տունը, ուր հացի նստան՝ ծովաբան կռուի չերթալու համար։

Խառական և Ֆրանսական կողմի մէջ կապուած պայմաններում այն էլ կար, որ իւրաքանչիւր գերի ընկած զինուոր կարողանայ, առանց իւր

յաղթականի ետևից երթալու, փրկանաւորել իւր անձը՝ զէնքերն ու ձին, հարիւր զուկատ հատուցանելով: Անձնիւր իտալացի իւր արծաթը իշխան Պրոսպէրօին յանձնեց, և հազար երկք հարիւր զուկատը իրար հետ մի պարկի մէջ զրուելով՝ բարձուան մի քանի ջորու վրայ, որոնք առաջուց ճանապարհ ընկնելով տանում էին կռուի դաշտը պաշարեղէն և ամանեղէն՝ որ կարելի էր պէտք գային:

Ակրատը պրճնելուց յետոյ՝ բոլորն համագումար գնացին ամրացը, ուր մնում էր նոցա մեծ Զօրավարը պարհանդէսի դահճում. սակաւ խօսքով և զուարթ երեսով հրաժարական առան նորանից, որ արձակուրդ տալիս ասաց նոցա թէ՛ իրենց կըսպասէ իրիկնահացին, և թէ քսաննվեց հոգու համար պատրաստել պիտի տայ, որպէս զի՝ Ֆրանսիացիք՝ եթէ մոռացած լինին, իրենց փրկանազինը հետները բերած չլինին՝ սոված փորով անկողին չգնան: Իջան գաւիթը, որտեղ սպասասրները շարքով կանգնեցուցել էին ձիանք. հեծան՝ և երկու երկու ճանապարհ ընկան, փողհարներն առջևներից, և բարեկամների բազմութիւնն ու հետաքրքիր ամբօխը ետներից:

(Կը շարունակուի)

